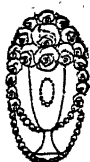
శ్రీమత్పరదేవతాయై నమః

స్నేహలతా కవితాసంఘ పుష్పము 44.

కామవిలాసము

గ్రంథకర్త:
విద్వాన్ యస్. విశ్వనాథశాస్త్రి, ఎం. ఏ.

1935

PREFACE

'Comus' and its contents had a powerful appeal to me in that language, when first I read it as a text-book for my M. A., Examination of the Aligharh Muslim University in 1928. Since then I have an idea of adapting it in Telugu Verse, which has taken shape now, by Mother's will. I fervently hope that the Telugu public will accept it at its worth.

I must not lose this opportunity of thanking Mr. V. Ramasubbarayudu, my friend and president, Snehalata Kavita Sangham for the trouble he has taken in preparing the M. S. for the press and Mr. A. V. Chelapati Rao, a good scholar in Telugu & Sanskrit, for his introduction and for looking into the proofs. Finally I must thank my friend and co-lecturer, Mr. B. V. Rama Narsu for having rendered the prose version of the story.

Author.

OPINIONS

I have had the pleasure of looking into some of the writings of Mr. S. Viswanatha Sastri, M. A., and am much impressed by the author's skill and learning. I have no doubt that he will have ample opportunities in the service of His Exalted Highness, the Nizam, for the development of his great powers.

Waltair, 29th Dec., 1934.

(Sd.) S. Radhakrishnan,
Vice Chancellor,
ANDHRA UNIVERSITY.

"I have read with great interest *Kamavilasam* a Telugu rendering of Milton's *Comus* by Vidvan, S. V. Sastri. In my opinion, ~~the~~ author has ably brought out the spirit of the original. His departures from his source mainly consist in the replacing of classical allusions of which Milton's poem is so full, by references to our own puranic tales and legends which the average Telugu reader will more readily appreciate. It is the duty of every lover of Andhra culture to do his bit for the enriching of Modern Telugu literature and Mr. Sastri's attempt is therefore a step in the right direction.

Hyderabad (Dn) 25th March '35.

(Sd.) T. Virabhadrudu,
M. A., L. T.
Professor of English,
OSMANIA UNIVERSITY COLLEGE.

A SUMMARY

of the story of

"COMUS"

The hero of the story or the villain of the piece, is Comus, born of Bacchus, the wine god and Circe, the sorceress. As is natural in such cases, he combines in himself the sorcery of his mother and his paternal heritage of love for wine. His trade for mere love of it, is to lure innocent travellers of the forest into tasting his magic wine which has the quality of transforming them into men with animal faces. As a record of past achievements, he has with him a riotous gang of fallen men roaming about the wood with their master enchanter.

Once, as ill-luck would have it, a handsome young lady and her two brothers of aristocratic descent, had to pass through that infested wood on the way to their father's house, where he was to be invested with his ducal power. The lady feels exhausted and hungry and her brothers go in search of find-

ing out for her some nurishment but lose their way in the forest. Night descends and a thousand phantasies haunt the lady's memory, when she is thus left to herself. That is the occasion and opportunity for Comus to introduce himself to her and to spread his net round his fair victim in the guise of a harmless villager. He resolves to make advances to her and own her as his queen. In order, however, to put his victim off the scent, he first learns the story of her lost brothers from her and promises to escort her to them after a night's rest.

Meanwhile, the brothers feel sorry for their sister left alone; but feel confident that her chastity and force of character will protect her from the clutches of evil.

Their worst fears proved true, when the attendant spirit, disguised like their father's shepherd, appears before them to disclose what befell their unhappy sister. The brothers in great rage prepared to find out and chastise Comus; but are disillusioned by the shepherd about the possibility of force succeeding against one armed with charms and

magic. He tells them also that he knows of a magical herb called "Haemony", which has the power of counter acting the evil influences of Comus' enchantments. Armed with this, they proceed in search of Comus' den, to break his glass of wine and seize his wand, the two main forces of his evil influences.

At the other end, the lady is led by Comus, and his crew to a magnificent palace set out with all manner of deliciousness, where the lady is made to sit on an enchanted chair from which she cannot move and is offered a glass of wine. Comus offers to win her over with apparently convincing arguments that elevate gross materialism and profligacy to the level of virtue, which the lady rebuts with an equally forceful answer in defence of true virtue and chastity.

At this juncture, the two brothers rush in, wrest the glass out of Comus' hand and break it into pieces. His gang is held up but Comus escapes with the magic wand and the shepherd brings it to the notice of the brothers that without the wand being snatched, the lady cannot be freed from the bonds of

enchantment. But all is not lost; for the good shepherd suggests invoking the help of "Sabrina", a river goddess, who is the protector of virginity and who has the power of undoing the mischievous effect of Comus' black magic. Sabrina is accordingly invoked. She comes at once and sprinkles holy water thrice on the lady's finger tip and thrice on her rubied lip. The spell then loses its fell grip on the lady and she is led in safety to her father's palace to increase their merriment and happiness.

Having thus discharged her labour of love, the attendant spirit disappears to happy climes, where day never shuts his eye, exhorting mortals to love virtue, lest, otherwise, the wrath of heaven should descend on them.

పీఠిక

శ్రీమంతం బగు మన భరతఖండంబున వేదశ్రోత్రియులును మహర్షులును లోకుల నుద్ధరించుతలంపుతోడ ననేకమోక్ష గ్రంథరాజముల ననుగ్రహించియున్నారు. తరువాతఁ గొన్ని వేదాంతగ్రంథములను గొందఱు మహాత్ములు కావ్యనాటక రూపములతోఁ బ్రజానురంజకముగ విరచించియుండిరి. ఇట్టి గ్రంథములలోఁ ప్రబోధచంద్రోదయ మనఁబడు సంస్కృత నాటక మొకటి. ఇయ్యది కృష్ణమిశ్రరచితము. దీనినే మాతృకగఁ గైకొని వరాహపురాణాది గ్రంథకర్త లగు నంది మల్లయ్య, ఘంట సింగయ్య యనెడిజంటకవులు తెలుఁగులోఁ బ్రబంధరూపమున రచించి గంగనామాత్యున కంకితముఁ గావించియున్నారు. ఇట్లె సంకల్పసూర్యోదయ మనెడి యింకొక సంస్కృతగ్రంథముకూడఁ గలదు. ఇట్టిదే వేఱొక్కటి జీవానందనాటక మనుపేరుతో విలసిల్లుచున్నది. ఈ కావ్యరత్నములు లోకమునకు జ్ఞానప్రబోధ మొనర్చుటకుఁ బూర్వకవులచే రచియింపఁబడియున్నవి.

ఇంచుమించుగ నిట్లె సన్మార్గప్రవర్తనలఁ గఱపునట్టి "కామవిలాస" మను నీకావ్యమును బ్రహ్మశ్రీ సరిపెల్ల విశ్వనాథశాస్త్రిగారు రచించి మన కొసంగియున్నారు. ఇది గేయఫణితిలో వ్రాయఁబడినది — స్త్రీలసౌశీల్యము, మనుజుల సద్వర్తనము, వీని నాధారములుగఁ గైకొని యీకావ్యము రచింపఁబడినది.

కవిప్రశంస

ఈ కవిచంద్రులు సంస్కృతాంగ్లభాషలయందు 'యం. యే.' పరీక్ష నిచ్చియున్నారు. ప్రాచ్యబిరుదములందు 'విద్వాన్' బిరుదమును గడించియున్నారు. వీరిమేధాశక్తి కడుం గడు నపారముగఁ దోఁచుచున్నది. వీరు మూఁడుభాషలలో నిరతిశయోత్తమపాండిత్యమును సంపాదించియున్నారు. ఇట్టి మేధావులు నాఁట నాఁట నొక్కరిద్దరుందు రేమో. ఇట్లనితర దుర్లభమగు శేముషీమహిమల గడించినట్టి వీరిని రావించి సత్కరించి మద్రాసువిశ్వవిద్యాలయమువారు వీరిచే నెన్నియో యమూల్యోపన్యాసముల నాంధ్రవిమర్శనుఁగూర్చి యిప్పించి యున్నారు. ఈయుపన్యాసము లాంధ్రభాషాయోషామణి కపూర్వాలంకరణములై విలసిల్లుచున్నవి. "ఆంధ్రవిమర్శకుఁ" డనెడిపేరుతో నీయుపన్యాసము లన్నియు నచిరకాలములో ముద్రింపించి జిజ్ఞాసువు లగునట్టిమనయాంధ్రమహాశయులకు దయతో నందఁజేయుదురుగాక యని వీరిని బ్రార్థించు చున్నాను. వీరు ప్రస్తుతము హైదరాబాదులో నైజాము కాలేజిలో నొక యాచార్య (Professor) స్థానము నలంకరించుచున్నారు. వీరు చక్కని కళోపాసకులు. దేవీ పూజాధురంధరులు. ఇదివఱకే వీరిచే "లలితాశతకము, హంసతారావళి" మున్నగు గ్రంథములు రచింపఁబడినవి. ఇయ్యది వీరికవితాకల్పలతకుఁ బూచిన మఱొక్కసుమరాజము. వీరు స్నేహలతాకవితాసంఘమునందుఁ బ్రధానసభ్యులై, తాము రచించినట్టి యమూల్యకావ్యరత్నముల స్నేహ

లతామతల్లికే కానుకలుగా సమర్పించుచున్నారు. వీరినిఁ బ్రోత్సహించి వీరిమేధాసుధాంబుధిలో డాగియున్నమాధురీ సాధురీతులను సంఘసభ్యులకేగాక యితరపాఠకమహాశయులకు సైతముఁ జవిచూపించుటకుఁ దోడ్పడినమహానుభావులగు బ్రహ్మశ్రీ వాజపేయయాజుల రామసుబ్బారాయఁడు; బి. ఏ. గారెంతయుఁ బ్రశంసార్హులు. వారి కనేకనమస్కారము లర్పించుచున్నాఁడను. వీరిప్రోద్బలముచేఁ గాకున్న నిట్టి గ్రంథములు మనకు లభించియుండవు. ఇయ్యది స్నేహలతాసుమరాజిలో నలుబదినాలవదియై విరాజిల్లుచున్నది. స్నేహలతాకవితాసంఘము నిరంతర మిట్టిపుష్పములనే పూచుచుండుఁగాక !

గ్రంథప్రశంస

ఈకామవిలాసమునకు మాతృక యేదియన నాంగ్లభాషలోఁ గవిశిఖామణులం దగ్రస్థాన మలంకరించిన మిల్టన్ (Milton) కవివర్యునిచే రచింపఁబడిన (Comus) కోమసు నాఁబడునీతిబోధక మగుచిన్నినాటిక. ఈ యాంగ్లనాటక కవిత్వమాధుర్యముతో సరితూగినశ్రావ్యకావ్యరాజము లేనే లేదని జాన్సను (Johnson) కవి దీనిని స్తోత్రమొనర్చుచున్నాఁడు.

"A work more truly poetical is rarely found" *Johnson's "Life of Milton"*

"కవితాకళ నెంతకంటె యథార్థముగ శోభింపఁజేయు కావ్యమెంతను బ్రాయికముగఁ గానరాదు"

జాన్సన్ వ్రాసిన "మిల్టన్ జీవితము"

ఇట్టియుత్తమగ్రంథమును వ్రాయుటకు మిల్టన్ కవీని బురికొల్పిన మూలకారణము తత్కవిశేఖరునకు నీతిప్రవర్తన యందును ధర్మానుష్ఠానమునందును దైవభక్తియందును గల నిరతిశయవిశ్వాసమే సుమీ. ఈకవిచంద్రునకు దుర్వ్యసన లౌల్యముగాని దుష్పథసంచారముగాని వినుటకేనియు దుస్సహములు. స్వచ్ఛమై నిష్కలుషమై సదాచారసంపన్నమైనట్టి జీవితయాత్రయే యీకవిచంద్రునికిఁ బరమావధి. ఈభావమునే " Wordsworth " అనునొక యాంగ్లమహాకవి Milton గురించి యిట్లు వెలిఁబుచ్చెనుగదా.

Thy soul was like a star and dwelt apart
Thou hadst a voice whose sound was like the sea
Pure as the naked heavens, majestic free
So did'st thou travel on life's common way
In cheerful godliness, and yet thy heart
The lowest duties on herself lay.
" Plain living and high thinking
was his motto in life. "
Milton himself had expressed in
the sonnest on his blindness
" who best
Bears his mild yoke, they serve him best. "

ఇట్టి సద్గుణగణగరిష్ఠులలోఁ జేరినమహనీయుఁడు మిల్టను మహాకవి. సౌశీల్యమునకు సత్ప్రవర్తనమునకు దైవసహాయ మెల్లపుడు సన్నిహితమై యుండునని యే యీకవి చేయునట్టి ప్రబోధసారాంశము. ఇక్కథలోఁ గామునిచేతఁ జిక్కినసుశీల తుదకు ధర్మదేవతచేత నధర్మపాశములనుండి విడిపించఁబడి

రక్షింపఁబడినది. ఇట్టినీతులను నిరూపించి ప్రజలను సన్మార్గ ప్రవర్తకుల నొనరించుటకే మిల్టన్ కవి యీగ్రంథమును రచించియున్నాఁడు. దీనినే ముఖ్యోద్దేశముగఁ గైకొని శ్రీ విశ్వనాథశాస్త్రిగారు కామవిలాసకావ్యమును దెలుంగుబాస లోనికి ననువదించిరి.

నాటకలక్షణము

మిల్టన్ కవిచేత రచింపఁబడిన 'కోమస్' గ్రంథము నాటకమా, ప్రబంధమా యనుసందేహము పలువురకుఁ గలుగ వచ్చును. ఇది నాటకములలో నొకతెగకుఁ జెందియున్న దన వలసినదే. కాని కొందఱాంగ్లభాషావేత్తలు దీనిలక్షణములు సక్రమనాటకమునకు సరిపోవుట లేదని, నాటకపరిగణన కిది బహువిధములఁ గొఱవడుచున్నదనియుఁ దలంచుచు న్నారు- ఆంగ్లేయదేశమునందలి నాటకరంగపద్ధతు లిప్పటి వలె వికసించి విజృంభించకపూర్వ మిట్టినాటకములే రచింపఁ బడుచుఁ బ్రదర్శింపఁబడుచు వచ్చినవి. మన దేశములో నాటకభవనములు తెరలు మున్నగు జవాహిరీలు లేకమును పు ప్రదర్శింపఁబడుచుండిన వీథినాటకములు కూచిపూడిభాగ వతములను బోలినదై యీనాటిక కన్పట్టుచున్నది. ఇట్టి నాటకములు ధనికాంగణములందు మహోత్సవకాలములలోఁ బ్రదర్శించునట్టి యాచారము సీమదేశములోఁగలదు. ఇందు సద్గుణములు దుర్గుణములు మానుషవిగ్రహములు ధరించి నట్లును శిష్టగుణములచేతిలో దుష్టగుణము లోడిపోయినట్లును జిత్రింపఁబడి ప్రచ్ఛన్నగుణపాత్రారోపణ లిందుంచఁబడుటచే

నిది " ప్రచ్ఛన్న " (Masque) నాటకమందురు. కావ్య నసే యిది నాటకములలో నొక్క తెగకుఁ జెందినదని వ్రాసి నాఁడను.

ఛందోవిచారణ

ఈకామవిలాసమునం దుపయోగింపఁబడినవృత్త మొక మిశ్రజాతికిఁ జెందియున్నది. చాలవట్టుకు ద్విపద ననుకరించు చున్నది.

ద్విపదలక్షణము :

సురపతిత్రితయంబు సూర్యుఁ డొక్కండు
విరమంబు రెంటిపై వెలయు నొక్కటికి.

(అప్పకవీయము.)

ఇట్టిలక్షణము ననుకరించుపంక్తు లనేకములు గలవు.

ఉదా:— ధర్మమే స్వర్గంపుఁ దారిముక్తి దీయ
ర త ర హ

ఇట్లే కొంతగ్రంథము ద్విపదలో గానము సేయఁబడినది కాని ద్విపదలోవలె నిచ్చట రెండురెండుపంక్తులకుఁ బ్రా సముచూపట్టుటలేదు. ఇంకొకవిశేషము కలదు. ద్విపదవృత్త మునకుఁ బ్రాసమును విడిచిపెట్టి వ్రాసినచో " మంజరీ " వృత్త మనుపేరుతో విలసిల్లుచున్నది.

మంజరి : మోదంబు పెంపార భూమిలోపలను
బద్ధాత్ముఁ డెపుడుఁ జేపట్టు మంజరుల

(అప్పకవీయము)

ఈపైపంక్తులజంట ద్విపదవృత్తమే కాని ప్రాసము లేనిహేతువుచే మంజరీవృత్త మైనది. కావున మన గ్రంథము మంజరీవృత్తమని చెప్పవచ్చును.

ఇంకొక విషయము కలదు. ద్విపదలక్షణమునకుఁ దొల్లింటి మూఁడుగణంబులు నింద్రగణంబులుగదా. ఇంద్రగణములలోఁ గొన్నింటికి నాల్గుమాత్రలు మఱికొన్నింటి కైదుమాత్రలును గలవు.

గణము -	నల	నగ	సల	భ	ర	త
మాత్రలు -	4	5	5	4	5	5

ఈపైఁ గనుపఱచినపట్టికలో - నల - భ - గణములందుఁదక్కఁ దక్కినవానిలో నైదుమాత్రలు కలవు. ఇవ్విధముగఁ బంచలఘుక్రమమునకుఁ గొఱఁతపడిన - నల - భ - లకు నొక్కొక్కలఘువును జేర్చితిమేని యింద్రగణంబులందు సమానమాత్రసంపత్తి సిద్ధించును. ఇట్లు సిద్ధించిన పంచలఘుక్రమము ననుసరించి ద్విపద వ్రాసితిమేని "కర్ణాటచౌపది" వృత్త మొకటి యేర్పడును.

కర్ణాటచౌపది :

అగువిళ్ర	మమ్మ క	ర్ణాటచౌ	పది,యె
నగ	ర	ర	న
సఁగుఁగృతుల	సత్కవుల	సమ్మతుల	తోడ
నలల	భల	భల	హ

(అప్పకవీయము)

ఈకర్ణాటచౌపదివృత్త మీగ్రంథమునందుఁ గొన్ని తావులలో వ్రాయఁబడినది.

ఉదా :-	కలరూపుఁ	దెల్పెదను	గననివిన	నట్టి
	సల	భల	నలల	హ
	గాథల	గీతములఁ	గవులెఱుఁగు	నట్లు
	భ	భల	నలల	హ

కాని యిది కర్ణాటచౌపదివృత్తమని నిర్ధారణఁ గావింత మన్నచో నాలుగేసి పాదముల కొక్కప్రాసము లేమింజేసి యది వలనుపడకున్నది.

కావునఁ గామవిలాసమునం దుపయోగింపఁబడిన వృత్తము మంజరి - కర్ణాటచౌపది - వృత్తమిశ్రమ మగుట వలన దీని నొక "కర్ణాటమంజరీ" మిశ్రజాతివృత్తమని నిర్ధారణము గావింపవచ్చును.

ఇది చక్కగ గానముసేయుటకుఁ జాలినంత సౌకర్యముల నిచ్చుచు మంచిహాయులు గలనడకతోఁ బరుగెత్తుచుండును. ఇట్టివృత్తములం దలరారుసహజమనోహరగమన మానందదాయకమేగానిచో శ్రీనాథుఁడు పల్నాటిచరిత్రము నుగాని రంగనాథుండు రామాయణమునుగాని ద్విపదవృత్తములో విరచించియుండరు. ఈవృత్తము నవలంబించినంత మాత్రన గ్రంథమున కెట్టిన్యూనతగాని సేకూరదని నా రూఢివిశ్వాసము. మూలగ్రంథములోని (Songs) పాటలకు బదులుగఁ జక్కనిగేయములు సరళగతితో మృదుమధుర ఫణితిలో వ్రాయఁబడినవి.

ఈకర్ణాటమంజరివృత్తములో నిటీవలనే కొందఱు కవులు గ్రంథనిర్మాణముఁ గావించియున్నారు. ఆధునిక కవులుకూడ నీనూతనఫక్కినే యవలంబించుచున్నారు. ఏది యెట్లున్ననుగూడ నీవృత్తముమాత్రము ఛందోబద్ధమైనట్టిదే కాని చిల్లరలొల్లాయపదములలోఁ జేరికగాదు. ఇట్టి మిశ్రవృత్తములు ఛందశ్శాస్త్రమునం దెన్నెన్నియో కలవు. సరళ

ధ్వనిప్రాధాన్యమును వహించిన సులభక్రమగానానుకూల్యమును సమకూర్చుటయే ఛందశ్శాస్త్రముఖ్యోద్దేశముకదా. అయ్యది యేమేరకు నిందు సిద్ధించుచున్నది.

అనువాదములు - అనువాదపద్ధతులు.

ఈకాలమునం దనువాదములుగాని యనువాదపద్ధతులుగాని సాధారణముగాఁ బరిహాసమునకు గుఱియగుచున్నవి. అనువాదప్రయత్నమే గ్రామ్యమని (Translation is vulgar) కొందఱిచేత నీసడింపఁబడుచున్నది. ఏలయన ననువాదమన్నంతనె యొకానొకనీరసత్వము ద్యోతకమగుచున్నది. ఒకభాషనుండి యింకొకభాషకుఁ బయనమై పోవునప్పుడు మాతృక మధ్యమార్గంబున గంధవహచోరగ్రస్తమై సౌరభము ననివార్యముగఁ గొంత కోలుపోవలసియున్నదని పలువురు తలంచుచున్నారు. ఇయ్యది కొంతవఱకు సత్యమే కావచ్చును. ఎన్నివిధముల సానఁబాపిడివెట్టిననుగూడ ననువాదము మాతృక కానేరదు. ఛాయాఫలము యథార్థమగునా! కాని యుపమానమునకు నుపమేయమునకు సర్వలక్షణసామ్యమే సిద్ధించవలసినచో దాని కది యొక్కటియె సాటియై వస్తువులందు ద్వైతము నశించి యద్వైత మేర్పడునుగదా. అప్పుడు "కేన కిం పశ్యేత్, కేన కిం విజానీయాత్" అన్నట్లుపమాలంకారమే యసంభవమగును. మొదటికే మోసము వచ్చును. కావున ననువాదములందు సారూప్యసిద్ధి తక్క సాయుజ్య మసంభవము. ఇంకొకచిన్నవిశేషము కలదు. అట్టిమాతృక యేసంస్కృతభాషలోనిదోగాని లేక

యేయితరనిజదేశీయభాషలలోనిదోగాని యగునెడల నప్పు డనువాదకునిపని కొంత తేలికవడును. అన్యదేశవస్తువుల ననఁగాఁ బాశ్చాత్యగ్రంథముల నాంధ్రీకరించుచో వారివారి విపరీతసాంప్రదాయములను, వారివారిప్రవర్తనవ్యత్యాసము లను, వారివారివిచిత్రాభిరుచులను మక్కికి మక్కి మూటఁ గట్టి తెచ్చి యనువాదమునం దిమిడ్చితిమేని రసహీనమగును. ఎట్లనిన మూలగ్రంథమునందుఁ గ్రీస్తుబైబిలు ప్రశంసింపఁ బడినయెడల నట్టిగ్రంథముల నాంధ్రీకరించునప్పు డేకృష్ణపర మాత్మనో వేదములనో గానము సేసితిమేని యెంతోసారస్యము గూర్చును. అట్టిచో నితరదేశవిపరీతవాసనలు నాసికల కందవు. దేశ్యశోభలే నైసర్గికవాసనలే యెచ్చటఁజూచినను మనోవినో ద మిచ్చుచుండును.

ఇట్లుండ నొకభాషనుండి యింకొకభాషలోనికి గ్రంథ మును మార్చునప్పుడు రెండువిధములమార్గము లేర్పడుచు న్నవి. భాషానువాదము - రసానువాదమని రెండుత్రోవలు కలవు. మాతృకలోనినామధేయములను వాక్యములను, గాథ లను మార్చక యున్నదాని నున్నట్లుగ నుంచి భాషాపరివర్త నము సమకూర్చుటయె భాషానువాదము (Translation) నాఁబడుచున్నది. ఇట్లుకాక మాతృకలోని పేరులను, గాథలను, మహాశయములను భాషానైసర్గికమగునట్లుగ మార్చి మూల వస్తువును బరివర్తించుటయె రసానువాదము (adaptation) నాఁబరఁగుచున్నది. ఈరసానువాదపద్ధతి శ్లాఘాపాత్రమనక తప్పదు. ఏభాషగాని యభివృద్ధిసెందవలయునన్నచోఁ దగిన

యవకాశముఁ గైకొని సర్వజాతులుంగూడఁ దమతమభాష లోని కితరభాషలందుఁ గలగ్రంథరాజముల ననువదించికొను చు నివ్విధమున విజ్ఞానవినిమయము (Exchange of Culture) నకుఁ దోడుపడవలసినదే. ఇందు నైచ్యము కాని హైన్యముకాని యేమాత్రమేనియు లేదు.

ఇంతదూరము విన్నవించి యిఁకముందుఁ గామవిలాస గ్రంథానువాదస్వభావచర్చకుఁ గడంగెదను. ఇయ్యది మూల వస్తువులోనికథాసంవిధానమును మార్చక తద్గాథాసాంప్రదాయముల దేశ్యములుగ మార్చికొనుచు ననువదింపఁబడినది. దానంజేసి యెచ్చటఁజూచినను గూడ నియ్యదాంగ్లానువాద ము కాక స్వతంత్రరచనయేమో యనుభ్రాంతి పుట్టించుచు న్నది. పాశ్చాత్యపురాణగాథలు పల్కరింపఁబడినచోటులం దెల్లెడలఁ దత్సదృశము లగుభరతదేశగాథలే గానము సేయఁ బడినవి. సీత, దమయంతి, సావిత్రి, రావణుఁడు, పాశుపతము, సుదర్శనము - వీని నన్నింటిని పాశ్చాత్యగాథానుకూలము లుగ మార్చి గ్రంథకర్త సందర్భానుసారముగ నిందుఁ జొప్పించియున్నాఁడు.

ఇం దింకొకయపూర్వ మగుమెఱుఁగు గన్పట్టుచున్నది. రసోత్పాదనమే ప్రధానకార్యముగ గ్రహించినట్టి యీకవి వర్యునిచేఁ బలుతావులందలి తావులం దులుపకుండ ననువాద స్వాతంత్ర్య మవలంబింపఁబడినది. మూలగ్రంథములోని పా శ్చాత్త్యులయభిరుచులకు మనయభిరుచులకు వ్యత్యాసముకన్ప ట్టినచోటులందు లోటురానీకయ యీస్వాతంత్ర్యము గ్రంథ

కర్తచే వినియోగించుకొనఁబడినది. నాయభిప్రాయము నొక్కయుదాహరణముచేత విశదీకరించిన సరిగనుండును. మిల్టన్ కవి కామినీవిలాససౌందర్యముల వర్ణించునప్పుడు వెండ్రుకలు చందురునిబోలి (Tresses like the moon) యున్నవని వర్ణించియున్నాఁడు. ఈపంక్తికి భాషానువాదము " జాబిల్లికి సరితూగుచక్కనికురు " లని యేర్పడును. ఔరా! దీనిఫలిత మేమి! జిలుగుఁబ్రాయంబున మిసమిసలాడుచున్న లేతనవలామణి, యక్కటా! దుష్టానువాదభ్రష్టయై ముగ్గుబుట్టవలెఁ దల నెరిసినముసలమ్మ యగునుగాదా? ఇట్టిభాషానువాదము రసావాసమో, రసాభాసమో చదువరు లెఱుంగకపోరు. కాని మనగ్రంథకర్త మిక్కిలిజాగరూకతతో నాపంక్తికి రసానువాదపద్ధతి ననుసరించి " తుమ్మెదలబారులకుఁ దుల వచ్చుకురు " లనివ్రాసి స్వతంత్రించి పాశ్చాత్యాభిరుచిని మార్చి దేశీయభాషాసాంప్రదాయానుకూలముగఁ జిత్రించి యున్నాఁడు. ఈదృగ్విధానమే రసానువాద మనంబడును. ఇట్టి యపూర్వశోభ లీపొత్తమునం దెల్లెడల వెదఁజల్లింపఁబడినవి. గ్రంథవిస్తరభీతిచే వాని నన్నింటి నుదాహరింపమానినాఁడను.

ప్రబోధచంద్రోదయము

ప్రబోధచంద్రోదయములోని గాథకును దీనిలోని గాథకును జాలవ్యత్యాస మున్నది. మూలాశయమునందుఁ బాత్రనిర్మాణమునందుఁ గొంతకొంతసామ్య మున్ననుగూడ నీ రెండుగ్రంథములు పృథక్స్వభావములు కలవానివలెఁ గను

పట్టుచున్నవి. కామవిలాస మడవులలోఁ జీఁకటిలో రంగస్థల మేర్పఱుచుకొని తెన్నెఱుంగక పెడదారులం బడి, యన్నల నిద్దర విడి, కామునివలలం దగులువడి, వానిలాలనలకుఁ దెలివిఁగోల్పడి, మాయాపాశబద్ధయై కన్యాత్వము చెడిపో నున్నట్టి సందిగ్ధావస్థలో నొకసాధ్వినిఁ దద్వనితాసౌశీల్యమున కేమాత్రము భంగము రానీక ధర్మదేవత కాపాడినట్లు చిత్రింపఁబడియున్నది. ఇట్లుండఁ బ్రబోధచంద్రోదయములో మోహమహారాజు వివేకచక్రవర్తిచే నోడిపోవుట మిక్కిలి రాజఠీవితో వర్ణింపఁబడి, రాయబారములు, మంత్రులు, దూతలు యుద్ధములు మొదలగు రాజ్యరాజ్యాంగములు రాజసముతోఁ జిత్రింపఁబడియున్నవి. కామవిలాసకథ కాఱడవులందుఁ గటికచీఁకటిలో దేవులాడుచున్నది. ప్రబోధచంద్రోదయకథ రాజసభలలో విద్యుద్దీపములముందటఁ జిందులాడుచున్నది. వీని రెంటికినిఁ జాలన్యత్యాసమున్ననుఁ గొన్నికొన్ని సమానాశయముల మున్ముందు నిరూపింతును.

కవితావ్రశంస

ఇందలికవిత్వము చక్కనిధారాశుద్ధితో విలసిల్లుచు మృదుపదసంపదతో నలరారుచు మిక్కిలిమనోరంజకముగ నున్నది. పలుతావులం దీకవిశేఖరులు పసందు లగుపలుకుల నుపయోగించి మనోహరముగ నుండునట్లు విరచించియున్నారు. అట్టితావుల నన్నింటి నొక్కొక్కదానిని నిరూపించవలయునన్నచో గ్రంథముకంటె నెంతో పీఠికయే పెద్ద దగునను భీతిచే సంక్షేపముగ నాస్వల్పబుద్ధికి గోచరించినంతవట్టుకు వ్రాసి చూపించెదను.

కవనధార

ఈకింది పంక్తులలోని కవిత్వము కడుధారాళమై చక్కని శైలితో నడచుచున్నది.

మొలకనటు గాకున్న ముంగురులఁ బట్టి
కడికండలుగఁ గోసి కాకిగ్రద్దలకు
బలియిత్తు భూభరము వాసిపోవంగ. కామ. 807-810.

పగలెల్లఁ బాలములోఁ బాటుపడి యెడ్లు
కాళ్ళీడ్చుకొని యింటికై వచ్చువేళ
కూటికై కర్షకుఁడు కూర్చున్నవేళ
కంటి నేఁ గవలను గనువిందుగాను. కామ. 401-404.

మూర ! పేర్మిలకు మోరి ముట్టనగ దరమె
స్వేచ్ఛామనోవృత్తిఁ జెనక నీకగునె
భౌతికశరీరమున బంధముల్ నీవు
మాయల నొఁగాక మందభాగ్యుఁడవు. కామ. 877-880

సమానాశయము

మ. ఇదె నాతల్లి యితండు తండ్రి యిది నాయిల్లీకళత్రంబు నా
యిది నాబిడ్డలు వీరు నాహితులు వీరే వైభవంబెల్ల నా
యది యంచుఁ జడమానసోదయుఁడవిద్యానిద్ర ఘూర్ణిల్లుచుఁ
సదసద్వస్తువివేకి యయ్యుఁ గను సంసారామితస్వప్నముల్.

పరిబోధచంద్రోదయము 1-77

నీతిబోధ

ఈకవిశేఖరులు నీతివైరాగ్యద్యోతకము లగుకొన్ని ఘట్టములందు మిగులహృదయరంజకము లగుపంక్తుల విచ్చల విడిగ వెదఁజల్లియున్నారు. వానిం గొన్నింటిని స్థాలీపులాక న్యాయముగ నిచ్చట సూచించెదను.

మది విస్మరింపుచు మలినంపుఁబ్రోవు
విషయగర్తము త్రివ్వి స్వీయనాశంబు
గోరి దుర్మతి యందుఁ గూలి చెడిపోవు, కౌమ. 627-629

ఇంద్రియనిగ్రహం బెంచి లోకంబు
కూరాకు సూపంబు గూడుగా మెసవి
తెలినీటి తేటలం దీర్చి దాహంబు
ముసుకబట్టలుఁ గట్టి మఱసిపోవంగ
గలసిరి సగమైనఁ గానఁగా లేము. కౌమ. 948-952

ఇందున్న మహోత్తర మగునట్టియాశయమే ప్రబోధ చంద్రోదయములో నివ్విధము గానము సేయఁబడినది.

శా. స్వేచ్ఛాలబ్ధము లైనవన్యఫలముల్ తృప్తాస్థగాఁ గల్గఁ గా
నచ్ఛస్వాదుజలంబు వాహినులయం దవ్వారిగాఁ బాఱఁగాఁ
బ్రచ్ఛాయస్థలపల్లవప్రకరతల్పం బబ్బఁగా నేల యా
శాచ్ఛన్నుల్ ధనికాంగణంబుల వృథాసంతాపమున్ జెందఁగన్.

ప్రబోధచంద్రోదయము 4-31

అనువాదక్రమము

అదియునుంగా కింకెన్నియో తావులందు మన గ్రంథములోనియనువాదము మూలగ్రంథములోని సౌరభ్యమునకుఁ దీసిపోకుండ రచింపఁబడినట్లు పాఠకులే గ్రహింపఁగలరు. కాని మచ్చునకు రెండుమూఁడుచోటుల నిట నిర్దేశించెద.

He that has lit within his own clear breast
May sit in the centre and enjoy bright day
But he that hides a dark soul and foul thoughts
Benighted walks in the midday sun
Himself is his own dungeon.

'Comus' 509-513.

నిర్మలరవిదీప్తి నిండుమది నున్నఁ
బట్టపగ లనిపించు పరకౌశరాత్రి
పాపి యగుచో మలిన భావంబు లడరి
పగలె దోషము ముట్టి భ్రమసెంది తూలు
తనమనసు నరకమై తలకించు సతము. కౌము. 509-513

He with his bare wand can unthread thy joints
And crumble thy senews. "Comus" 614-615

కుంచె నాడించెనా కూలుఁ గీల్బలిమి
యంగముల్ ముద్దలై యాకృతు లడంగు. కౌము. 815-816

Yea! even that Mischief Meant more harm
Shall in the happy trial prove most glory
But evil on itself back recoil "Comus" 591-594

.... కష్టమెంతైన
సుజనుల శోధించి సుఖమిచ్చుఁ దుదకు
తనదౌష్ట్య మెంతయుఁ దన్నె బాధింపఁ
దాఁద్రవ్వుగోతిలోఁ దాఁ గూలు శఠుఁడు. కౌము. 784-787

ప్రకృతివర్ణనము

ఇట్లుండఁ బ్రకృతిశోభలనుగాని కామినీవిలాసవర్ణనములనుగాని పాడవలసివచ్చినప్పుడు తత్తద్భావములేమి పదములపొందిక యేమి యనువాదమునందుసైతము మిక్కిలి హృదయరంజకముగఁ జిత్రింపఁబడియున్నవి. ఈక్రిందిఘట్టములఁ బరిశీలింపుఁడు.

Thrysis! Whose artful strains have oft delayed
The huddling brook to hear his madrigal
And sweetened every musk rose of the dale
"Comus" 494-496

ధర్మః:- కమ్మపిల్లనగ్రోవి కలియమనిగాన
కళ వినఁ బర్వెడుఁ గలికిసెలయేరు
తుళ్ళింతలోఁ గొంత తూగి తా నిలుచు
పరిశవమాధుర్యంబు వర్ధిల్లఁజేసె. కౌము. 658-661

What need the vermil-tinctur'd lips for that,
Love-darting eyes and tresses like the moon,
There was another meaning in these gifts
Think what and be advised, you are but young yet!
"Comus" 753-756

చదలేటిబంగారుచాయ గలమేను
తుమ్మెదబారుతోఁ దులఁదూఁగువేణి
శితకాండజాలమ్ముఁ జిమ్ముకందోయి

* *

అర్థాంతర మగునీయందచందములు
తారుణ్యవతి వీవు తలపోసి చూడు. కౌము. 994-1001

మాత్రకావిస్తృతి.

వీరికవితారస మొక్కెడ నక్కడక్కడ మూలగ్రంథ మునందలి మాధుర్యమును వెల్లివిరియించి విస్తరించి మాత్రకకుంగూడ మెఱుంగులువెట్టుచున్నట్లు కనఁబట్టఁగలదు. ఈ విధముగ వన్నెలుచిన్నెలు తీర్చి దిద్దఁబడినతావుల నొకటి రెంటి నిచట నుదాహరించెదను.

You may as well spread out the unsunned heaps
Of miser's treasures by an outlaws den
And tell me it is safe. 'Comus' 398-400

భూమిఁ దాఁచినపెట్టెలో నున్నధనము
దొంగవాఁకిటఁబోసి దొసఁగేమి యనుట :
దీప మిడి గాలిలో దేవ ! నిమహిఁము
యని మ్రొక్కి నిలిచినటుఁ లగుఁగాదె యన్న! కౌము.534-537

If this fail
The pillar'd firmament is rottenness
And earth's base built on stubble "Comus'597-599

దీనికిం దప్పిన స్థిరఖగోళంబు
కుళ్ళినగుడ్డము ; కొండలంగాక
యెండుటాకులమీఁద నిలగట్టి రంము
బ్రహ్మాండభాండములు పగిలిపోకున్నె
యుదధు లేడును గలిసి యొక్కటైపోవె. కౌము. 794-798

ఇట్లే మాతృకలోనిసారాంశములు మనోహరముగ విస్తరింపఁబడినవియై సారస్యమును బోషించుముద్దులు మురిపెములఁ దొలుకాడుచున్నవి.

పురాణగాథలు.

ఇంకొక విశేషము కలదు. కథయందచ్చటచ్చట మూలగ్రంథమునఁ బాశ్చాత్యపురాణగాథలను గొన్నింటి నాంగ్లకవిచంద్రుఁ డిమిడ్చియున్నాఁడు. వాని నాంధ్రీకరించు నప్పుడు మనగ్రంథకర్తచే నట్టితావులందు భరతవర్షములోని పురాణగాథలు సందర్భోచితమగురీతితో నిందుఁ బొందుపఱుపఁ బడినవి. దీనంజేసి కథారసపోషణము సమకూర్పఁబడుటయె గాక చక్కనిభావసామరస్యము రచనాసారస్యముకూడ నలవ

రింపఁబడియున్నవి. ఇందు మూలగ్రంథమునందున నొక్క దేవత కన్యాసౌశీల్యరక్షణార్థమై రంగముపైకి నాహ్వానింపఁ బడినది. ఈమె (made the goddess of a river) యొక నదీదేవత. దీని నవకాశముగఁగొని కామవిలాసమునందు సరస్వతీనదీదేవతను జిత్రించుటచేఁ గావ్యమున కెంతయో శోభ సమకూర్పఁబడినది.

వాఁటనుండియుఁ గన్నె కామమున లోనఁ
బ్రవహించు నది సరస్వతి యనఁగ నొప్పె.

ఇట్లే దమయంతి సావిత్రి సీత మొదలగు సౌశీల్య ఖనులచరిత్రలు సందర్భానుసారముగ గానముసేయఁబడినవి.

ఉభయభాషలు.

ఇందు సంస్కృతాంధ్రభాషలు సమభాగములుగ మేలవించి యుపయోగింపఁబడినవి. ఈకవికి సంస్కృతాంధ్రాంగ్లేయములందు నిరతిశయోత్తమపాండితి కలదుగాన నిట్టి మనోహరవివిధభాషాసమ్మేలనమున కెంతయు పీలుకలిగినది. ఇయ్యది వీరిపుణ్యవిశేషము.

సంస్కృతపదలాలిత్యము.

పరమౌషధము లవి పావనవిమల
వాహినీగర్భసంవర్ధితకమల
సరససుధామోద సాంద్రకరకణము. 1229-31

* *

శిశిరకరదాపగాజీవకల్లోల
చంద్రోద్ధతుల్ పంకసాత్కృతముగాక. 1256-57

* *

ప్రతిబింబితప్రాంతభర్మ్యకదళీతరు
కాండనిర్మితరాజగంభీరవాహిని
పసమున, భద్రముగఁ బంకరుహములమీఁద 1210-1212

ఇట్టి సమాసమాలిక లనేకము లిందు వాసించుచున్నవి.

అచ్చతెనుఁగునుడికారము

నిసినిసి నిసిట నిశీరములయందు
నచ్చంపుమగజాల నాసీనలై నెరుల్
చిక్కుఁదీయుచుఁ జూపుఁజిలుకులు వఱపెడు
పాఁపకన్నెలయాటపాటలే యానగాఁ

* *

బవడంపుసెజ్జ విడి భారతీ! లే లెమ్మ. 1191-1197

* *

మునిఁగితేలుటకుఁగా ముందంజ మనది
పూలు సింగారించి పూసి గంధంబు
కలుముంత పట్టించి గంతు లేయుదము

పదవాక్యమాధుర్యము

ఈగ్రంథమునం దచ్చటచ్చటఁ గొన్నికొన్ని వాక్యములు కడుంగడుమృదుమధురభణితిలో వ్రాయఁబడినవి. వానియం దలరారుచున్న పదములపొందిక ముద్దులొలుకుచున్నది. ప్రాయికముగ నంతటనుంగూడ నిరతిశయమోదావహము లగువింతవింతమాటలు దేశ్యములు విచ్చలవిడిగ

వెదఁజల్లింపఁబడి సొంపులనింపుల నింపుచున్నవి. అట్టిపదము లలోఁ గొన్నింటి నిం దుదాహరించెదను.

పసరుముత్తెములు - చిఱుమబ్బులు - గడ్డుగోయలు - అరవిప్పఁ బూలు - వలియూటసిరు - నూగుమీసాలు - మునిమాపులు - చూపుడు చుక్కలు - ఆరముగ్గినపండ్లు - ఛేతాళవటము - అత్తరుబట్టి......

ఉపసంహృతి

మొత్తముమీఁద గ్రంథము మిక్కిలిరసవంతమై, ధారాళమై, సహజగమనశోభితమై, సలక్షణమై శ్రుతి కింపు గూర్చుచున్నది. ఎంత చదివినను జదివినకొలఁది రసము చిప్పిలు చున్నది. ఆంగ్లభాషయందు నిరతిశయకీర్తిని గడించిన మిల్టన్ కవిశేఖరుని వాక్సుధామాధురికి సరితూగునట్టిచక్కని శైలిలో వ్రాయఁబడియున్నది. గ్రంథము పరిశీలించువారి కనువాద మనిపించక స్వతంత్రరచనవలెఁ గనుపట్టుచున్నది. ఇట్టిగ్రంథము రచించి మిల్టనుకవియొక్క కవితాసుధారసమును జవి చూడఁగలభాగ్యము నాంధ్రలోకమున కిచ్చిన శ్రీ విశ్వనాథ శాస్త్రిగా రెంతయు వందనీయులు.

కవిదీవనలు

(సంస్కృతము)

ఉ. ఈదృశపాండితీబలసమేతమహాకవితాకళాసము
త్పాదితమాధురీలలితపావనభావనవీనకల్పనా
హ్లాదరసప్రసారసవిలాసప్రబంధనిబంధనైకస
మ్మోద మొసంగి శంకరుఁ డమోఘదయన్ మిముఁబ్రోచుఁ
[గావుతన్.

(అచ్చతెలుఁగు)

ఉ. చల్లనిసన్నజాజులపసందులఁ జిందుచు, నందచందముల్
కొల్లగ గుప్పుచున్, జవ్వలఁగూర్చెడిపల్కులనొల్కుచున్, జగం
బెల్లెడ నిండుకీరితి గడించుటకై పెరబాసకబ్బముల్
మెల్లగఁ దెల్గుసేయుకలిమిన్ సిరిపెన్నిటి మీ కొసంగుతన్!

గ్రంథాశీస్సులు

(సంస్కృతము)

శా. జ్యోతీరాగవినూతనాంశుకలసచ్చూతాంకురాస్వాదసం
జాతామందకషాయకంఠకలకంఠాలాపలీలాపథో
ద్భూతాఖండరసానుభావరుచిరామోదానుసంధాయక
ఖ్యాతింగామవిలాసకావ్యము జగత్కల్యాణముస్గూర్చుతన్!

(భాషాసమకములు)

సీ. సారసారస్వతాపారవాగ్ధోరణీ
విततవిద్వన్మనఃప్రీతి, రీతి
వెలుపుఁబోఁదోఁలి యబ్బురఁపుఁదెల్వొని లోన
వెలిఁగించుకపురంపుఁ బలుకు, పలుకు
ధర్మసంస్థాపనార్థప్రసక్తప్రబో
ధనమాధురీరసాధార, ధార
కమ్మకస్తురిలేడికన్నె చెంగున దాఁటు
తఱి గుమాయించునెత్తావి, తీవి

గీ. ఈదృగానందరససముత్పాదనాఢ్య
మయి జగంబులకున్ జోతియనఁగఁ బరఁగు

భవ్యకామవిలాసనత్కావ్యయశము
సతముగా నిల్చి తెలుఁగుల సాకుఁగాక !

చ. విలసితమాలతీసుమనవీనపరీమళసారపూరమై
తెలుఁగులు తేటలుం దనిపి తీపుల జొప్పెడిజుంటితేనెయై
కలితసుధారసోపమితకామవిలాసకవిత్వ మీధరన్
గలువమగండుఁజుక్కలునుగల్గినదాఁక వెలుంగుఁగావుతన్ !

సీ. భాషాసతీహస్తపద్మసీధువులకై
గుదిగొనుగండుతుమ్మెదలరొదలొ
నవ్యకావ్యవిలాసనారీమణీనాట్య
మందునఁ జిటిలిన గందవొడులొ
భవజటాజూటసంభవనాకవాహినిన్
బొరలెడితరగతుంపురులపసలొ
ఘననందనోద్యానవనకోకిలాంగనల్
చేరినపాటకచ్చేరిహాయలొ

గీ. యనఁగ మాధురీసాధురీతిని వహించి
చదువరులడెందమున హాయిఁ గుదురుపఱచి
విశ్వనాథరచితకావ్యవిమలఫణితి
దెసలు మసలఁ గీరితిఁ దీర్చి దిద్దుఁగాత !

(అచ్చతెలుఁగు)

ఉ. చల్లనిమల్లెపూల నెకసక్కెములాడెడిసీటుఁ జూపి మా
యుల్లము వెల్లిగొల్పు చవు లుబ్బెడుకబ్బమునబ్బురంబుగన్
దొల్లిటిపల్కుఁదేనియలతో సరితూఁగెడికైతఁ బూన్చి మీ
రల్లితి రియ్యదే దెసల నల్లుచు నిండుయసంబుఁగాంచుతన్.

Kam'vilasam is sure so fine
That moon grows pale unfit to shine
With equal grace and hence perchance
Pours down on earth her milky glance.

The lulling fragrance of the rose
Mingl'd with skylark's melody close
Filtered into a song refined
Kam'vilasam is then defined.

గుంటూరు,
20_3_'35.

ఇట్లు
విన్నవించు బుధవిధేయుఁడు,
అచ్యుతుని వేంకటాచలపతిరావు.

DEDICATED

TO

VIRTUE

మాత యనుజాత కూఁతు నా మానినీమ
తల్లికల నెల్లఁ దలఁచెడుధర్మమతికిఁ
బరులఁ దండ్రి భ్రాత సుతులవలెఁ దలంచు
నతివ కిద్దాని నిత్తు నే నంకితముగ.

ఇందలి పాత్రలు.

ఆనందపురాధిపతి జ్ఞానేశ్వరుఁడు
కుమారులు శమదములు
కుమార్తె సత్య లేక సతి
కాముఁడు వాని పరివారము
ధర్మదేవత
కొండఱు గొల్లలు

*

శ్రీమత్పరదేవతాయై నమః.

కామవిలాసము

శ్రీకరం బగుబ్రహ్మసృష్టితత్త్వంబు
వేదశాస్త్రంబుల వేదాంతవీథి
నగణితపురాణేతిహాసములయందు
ఋషులు తత్తుల్యులౌ కృతికర్త లమల
గంభీరవాక్కులఁ గావ్యములఁ దఱచు
శాసించి సూత్రముల సంతరించినను
దేశకాలంబుల దిద్దుపా టంది
ధర్మసూక్ష్మపుగతులు తాఱుమాఱగుటఁ
గాలగతి కనుగుణము కవిగణము గాంచి
పునరుక్తి నాఁబోక పుణ్యగతు లిచ్చు.

సత్యసూక్తులు కథల సరళముగఁ దెలియ
వ్రాసి యిడుచుందు రదె భవజలధితరణి
నైతికమార్గంబె న్యాయ్యమని తెల్పు
నియమవంతులె గాంత్రు నిండుసుఖ మంచు

సాధు లాపద ముట్టఁ జకితులై యుండ
దైవమే దిక్కగును ధర్మమే తుదకు
జయమందునని చూపు సరసచరితంబు
నూత్నవస్తు వటంచు నుడిఁ దొల్తఁ దెల్పి
లలితకలావేత్తల కభినుతి సేసి
ప్రియఁ గాంచినబుధునిభావంబు మెచ్చి
రంగమున వెలిపుత్తు రసికు లెఱుఁగంగ.

*

కలదుగా లోకమునఁ గంటకప్రతతి
రాచబాటలఁ దిరుగురమణుల నొంప
బాధించుదుర్జాతిఁ బ్రభుఁడై శిక్షించు
ధర్మమే రూపంబుఁ దాల్చి భూస్థలిని
విధికృత్యమున కైనవేషంబు వేసి
కన్నడక వెన్దవిలి కాపాడుచుండు.

ధర్మదేవత యదే తరలి మునిమాపు
పనిఁబూని వేవేగ స్వర్గముఁ బీడి
ధరణిఁ బాదముపెట్టి తనలోనఁ దాను
జర్చింప మొదలిడినసరణి వినవయ్యొ
సామాతపల్కుల నాలింపుఁ డీరు.

[స్వర్గమునుండి భువికి దిగివచ్చుచు]

ప్రవేశము - ధర్మదేవత

(తనలో)

స్వర్గమర్త్యములకుఁ జాలయంతరము
గన్పట్టెఁ దృష్టిలోనఁ గనొమ్మసి తెలియ
శ్రీలకు సారమై చెలఁగుస్వర్గంబు
తేజోవిరాజితదివ్యధామంబు
భూరిమనోగతిఁ బోయెడువారు
మృత్యుముఖంబున మిడుకనివారు
దుర్గతి నెన్నఁడుఁ దూలనివారు
పూర్ణసుధాంబుధి మున్గెడువారు
జవ్వన ముడుగనిజన మట నుండు
జలదంబు లలమనిచద లచట మెఱయుఁ
జుక్కలనగఁ బులు చూడ్కులఁ దనుపు
మించులకాంతుల మిన్నలరారు
మారుతం బొలయును మందమందముగ
సుమరాజినెత్తావి చొక్కించు మనము
నందనోద్యానమున నాకవాసులకుఁ
గల్పభూజంబులు గల్పించు సతము
ధరియింప వసనంబుఁ దాల్ప భూషలును

రసయుక్త మన్నంబు రసన కింపైన
పరిపక్వఫలరాజి వలచుపూఁదేనె.

బహుభోగముల నిట్లు స్వర్గంబు వరల
ధూమంబువలెఁ గప్పు దురితసంతతులు
తిమిరసంకుచితంబు తిలయంతభూమి
కలవిప్పనేత్రముల్ గానంగలేవు
కరణంబు లున్నవి గావు పనిఁబూన
మృత్యువు వెన్నంటి మెఱుకుఁ బ్రాణంబు
దుఃఖముల్ బలిమిమైఁ దూలించు జనుల
సుఖ మన్నమాటయే సుంత లేదాయె
జననమరణంబులే జపమంత్ర మాయె
నజ్ఞానతిమిరంబు లలమె నంతటను
దుర్వాయుదూషితదుర్గంధతలము
కర్మబీజం బిలఁ గల్పించు నెపుడు
జీర్ణమా వసనంబు చిత్తవిభ్రాంతి
కృత్రిమభూషణాల్ ధృతి లేనిబ్రదుకు
చవిలేనియన్నం బసారసంసృతియుఁ
నీమంటిపెల్లకై యిల నజ్ఞుఁ డగుచు
దుర్మార్గగామియై తుళ్ళి దా నరుఁడు
నీచాశ్రయంబున నిజబంధనంబు

సత్త్వదూరుం డౌచు సకలకష్టములు
పనిఁబూని సమకూర్చు స్వర్గముం గనఁడు.

మన్నిట్లు దుష్పంకమగ్నమై యున్న
నిచ్చోటనే యుండు నెక్కడే నొకఁడు
ధర్మమే వర్మమై ధైర్య మిడి కావ
సత్త్వంబె సారమై సాయ మీఁ గాంచ
శుద్ధవిజ్ఞానంబె శోభనం బిడఁగ
శుష్కవివాదంబు శూన్యమై తలఁగ
జ్ఞానభాస్కరదీప్తి స్వర్గంపుఁబథము
ముదముతో వెల్గింప మున్ముందు సాగి
ధర్మమే స్వర్గంపుఁదాళముఁ దీయఁ
దనచేతిచెవి యగుచుఁ దలఁగ బంధములు ;

అటువంటిధర్మాత్ముఁ డాపదల్ పడక
వెన్నంటుదుర్జాతివితతిఁ దూలించి
చద లంటుకామాదిశలభజాలమును
జ్ఞానాగ్నికీలమున శమియింపఁజేసి
విభునియాస్థానంబు వినయమునఁ జేర్ప
వలెనన్నకార్యంపుభరము నాపాలు
ప్రభుత వెట్టినయాజ్ఞఁ బాలింపవలదె ?

కాకున్న నీపాపగర్తమున కేల
నే వత్తు దివి వీడి నిత్యంబు నిటకు ?

నేఁ డొక్క కార్యంబు నెఱవేర్పవలయు
నీదుర్గమారణ్య మే దరియఁజూచు
కారణం బది యేమొ కలయఁ దెల్పెదను.

జ్ఞానేశ్వరునిబిడ్డ సత్య యఁట సాధ్వి
యనుజులు శమదము లనుసరింపంగ
విద్యాగురునిఁ జేరి వీడ్కొల్పు వడసి
జనకుసంస్థానేశుశారదోత్సవము
గాంచఁగాఁ జనెడు నీగహనమార్గమున.

ఈవనిఁ బడిపోవు నేవానికేని
తెరువు గానఁగరాదు దిక్కు లేర్పడవు
తరణికరకాంతులు తబ్బిబ్బు లగును
కాఱుకన్బొమ వాల్చు ఘనతరుభూత
శివము జంకించు నిశిఁ బథముఁ గనక
తిరుగాడు పాంథులధీరతల్ సెడఁగ
లేఁతవయసున వారిలీలాంకురములఁ
గష్టముల కెఱ గాక కని కావవలయుఁ
గలరూపు దెల్పెదఁ గనని విననట్టి

గాథల గీతములఁ గవు లెన్నునట్టి
చరితంబు చిత్రింతుఁ జవు లూఱ వినుఁడు.-

మదుఁడు నాఁబడెడునున్మత్తమానసుఁడు
మాత్సర్యయుతుఁడు దుర్మతి లోభివాఁడు
క్రోధతామ్రాక్షుండు క్రూరకర్ముండు
మోహవిభ్రాంతుండు మొఱకురక్కసుఁడు
ద్రాక్షపండ్లరసంబుఁ దా నాదిఁ గనెను
తాఁ ద్రాగి తనసతినిఁ ద్రాగించినాఁడు
సతిగాదు మారెమ్మ సజ్జనులఁ గలఁచు
నిల్లాలిచేఁబడ్డయి ల్లెల్ల మాఁపు
నువిద యిచ్చినదాహ మొడలెల్ల గుల్ల
నరులెల్లఁ బశువులై నతిఁజేతు రంత ;

అయ్యో ద్రోకపాలైన నమ్మనేఁజంపి
పుట్టినకొడుకంచు భువిఁ బేరుఁగాంచి
కాముఁడని పిలువంగఁ గాంచె దుర్యశము
మోహాదిగుణపుంజములపుట్టినిల్లు
మంత్రిమాహాత్మ్యంపుమహితాలయంబు
మందులఁ జేఁబూని మాయలాఁ డుండె
దారి తప్పినయట్టిధైర్యసాగరుల

గహనసీమలఁ జొచ్చు గంభీరమతుల
సాంద్రితమోహమగ్నసజ్జనోత్తముల
దప్పికై తారాడు తారుణ్యవతుల
దారికై పాఱాడు తరుణీజనంబు
మంచిమాటలు చెప్పి మనసు కరఁగించి
మర్యాదఁ బాటించి మార్దవముఁ జూపి
యాతిథ్యమున నెక్కు డాదరముఁ దెల్పి
హృదయ మాకర్షించి హింసలకుఁ గడఁగు.

తనచేతి కల్లింత త్రావించినపుడు
నరరూపు మాఱకే నరుఁడు గాకుండఁ
బశుశిరము గల్గు నరపశువుగా మార్చు
నతులద్విపాత్పశు వనెడు నామంబు
బిరుదుగాఁ దగిలించి పెంచుఁ గుక్కలుగఁ
జూచుటకు నరులైనఁ జొప్పు పశువులదె
విషపానమత్తులై విషయగర్తమున
సుఖమున్న దనితలఁచు శుద్ధపశుసములు
కన్నవారల మఱచి కాంతల న్బాసి
బంధుభావము మాలి పందులై యుందురు;

ఈనరపిశాచ మొం డీయడవి నుండు

వానిహ స్తమునుండి బాల ననుజులను
గాపాడవలె నంచు ఘనుఁడు న న్నంపె.

(చకితయై)

అనుచరులు గూడిరా నాడంబరముగఁ
గాముఁ డీవనములోఁ గాలూన్న నోపు ;
ఇది యేమివాయు విటు లింపుఁ గోల్పోయె
దుర్గంధమయ మయ్యె దుర్మార్గుఁ డిటుల
మార్గంబు నరికట్ట మసలఁగా నోపు.

నా వేషమును మార్చి నాదీప్తి యడఁచి
గొల్లబోయఁడ నగుచు గుప్తముగ నిచట
భూరుహాగ్రమమునఁ బొంచి నే నుండి
కాముచిలాసంబు కనులఁ గాంచెదను ;

అపరిమత్తత నుండి యనువైన వేళ
శ్రుతి మించి పోనీక ప్రోతుఁ గన్యకను.

(అదృశ్యురాలగును) (గమకము)

కానలో దూరానఁ గలకలము వినవచ్చె.
చలవట్టె రేయిరులు సహాచరులు క్రోధుండు
లోభుండు మోహుండు లుప్తవిజ్ఞానియును

జలసికొలువఁగ వనము ప్రతివచన మీయంగఁ
బెడబొబ్బ లడరంగః బ్రీతిగాఁ గాముండు
పానపాత్రియు వలపుబాణంబు నిరుగేల
ధరియించి తూలుచున్ దర్బారు సాగించెఁ
దనవారితో నిట్లు దర్పంబులను గొట్టె.

కాముఁడు :—

కాపరి శేచుక్కఁ గాంచి తనమంద
వేవేగఁ దోలుచు విడిచెఁ గాననము
దిననాథు కనకంపు దివ్యరథ మంతఁ
గడఁజేరి దిగఁ జారెఁ గడలిలో నిపుడు 170
వ్రాలుసూర్యునికరపాళికాకాంతి
యూర్ధ్వప్రసారమున నుడువీథిమబ్బు
టంచుల కెగఁబ్రాఁకి యలముకొనఁదొడఁగె.

కనుమొఱఁగి యినుఁ డిపుడు కడలికడ మీఱి
పూర్వదిశాప్రాంతభువిఁ జేర నేగ
మురిసి దిక్కాంతతో ముద్దాడఁబోవె
మన కిద్ది మంచిసమయ మగును గాదె
ఆడుటకుఁ బాడుటకు నానందవార్ధి
మునిఁగి తేలుటకుఁగా ముందంజ మనది

పూలు సింగారించి పూసి గంధంబు
కలుముంత పట్టించి గంతులేయుదము
బుధుఁడును దాంతుండుఁ బుణ్యవ్రతుండు
ననుభవజ్ఞానేంద్రుఁ డతివృద్ధతపసి
నిదురకు లోనైరి నిర్వీర్యు లైరి ;
ఉన్నతకులములో నుద్భవము మనది
ఉన్నతదీప్తులయుద్ది గాంచుదము
తారలు రేరాజు తారుణ్యధనులు
గగనాంబురాశిలో ఘనకలితతరణి
నుత్సాహమున నెక్కి యుచ్చైస్స్వనంపు
గానముల్ మధురంబుగాఁ బాడి రదిగో !
ఆడుచున్నవి జలధు లాగానగతికి
దేవకన్యక లిసుకతిన్నెలం గూడి
పవడంపుఁదీవలను బసరుముత్తెముల
విరఁజిమ్మి మొగఁబోసి వింతగా నాడె.
వనకన్య లందందఁ బర్వు లిడుచుండి
విరివిగా సెలయేళ్లు వెసుదవిలి పాడె
పిల్లతెమ్మెర లొలసి విలిచె ముద్దులను
చందురుం డది కాంచి సరసముగ నగియె
వినఁగాంచి కుజరాజి విరియ నవ్వినది

పుష్పవతి లతకూన పూని తలయూఁచె
కందరార్భటుల గిరి గద్దించి పలికె.
ఆటపాటల నంద ఱటు గలిసి మెలసి
నిసి గడుప మన కిపుడు నిదుర పనియేమి?
ఆనందమునుగూర్చి హాయి యనిపించె
మోహాఖుండు మేల్కాంచె మొగిసె మోహాంబు
రససాంద్రకేళిలో రండు పాల్గొనఁడు
పగటికాంతులలోనఁ బండుపాపములు
తమము పాపపుమాటఁ దలపెట్టఁబోదు
జోహారు మాయమ్మ! జూదరులతల్లి!
తిమిరంపుఁదెరలోన దివిటీలముందు
మోముఁజూపవె మారి మోడిగలముగుద!
కాలరాత్రియ గన్నకందు తాఁ బెఱిగి
వాయుగోళం బంత వ్యాపించి యొకట
సూడఁ బిలుచుచున్న దతివ మి మ్మిపుడు
కాంతమై నీలమై ఘనసామ్యమైన
నీదువిమానంబు నిలఁబెట్టు మమ్మ!
మాయలు మంత్రాలు మనసిచ్చి కొలువ
సతతంబు నీకార్యసాధనకుఁ బూను
సరసుల మముఁ గాంచు సఖ్యంబు నెఱపు

నీయానల న్నేము నెఱవేర్చువిధము
గాంచి యానందింపఁ గానలో నిలుమ !
ఒక్కటే న్దిగవిడువ కోర్చి పనిసేతు
మీారేయి వేగకే యింతిరో వినుమ.
ముగుద యుషాకన్య పులకించి లేచి
నద్దెసల్ తెలుపాఱ నమ్మకము గాంచి
నిశ మాదువృత్తంబు నిరయమై తోఁపఁ
గొండెముల్ రవితోడఁ గూర్చులోపలనె
నీయానలను మేము నెఱవేర్తుమమ్మ !
రండోయి సఖులార ! రంగతల మిదియె
గుడికట్టి చెయిచఱచి కుప్పించి దుమికి
తేలియాడఁగ రండు తిరిగి యీాస్థలిని.
ఆశ్చర్యచకితుఁడై యాటాడ మాని
మెలఁతపొలుపునుబట్టి మిత్రులం జూచి
కార్యసాధనఁ గోరి కాముఁ డిట్లనియె.

కాముఁడు :—

(తనవారితో) (గమకము.)

ఓ పొండు వేవేగఁ బొదలమాటున కిపుడె
యీాస్థలప్రాంతముల నెక్కడో వినవచ్చె
తప్పటడుగులజాడ దారి తప్పినయొక్క

యభిమానవతి కన్నె యనిపించు నాప్రజ్ఞ
పదిమంది మన మున్న భయమందఁగా నోపుఁ
బో పొంచు వేవేగఁ బొదలమాటున కిపుడె.

(తనలో)

ఆజ్ఞ విని సఖులెల్ల రటు మాయమైరి
కత్తెరబోనుగాఁ గాంచ నాగృహము
నారంగు నాహొయలు నామంత్రమహిమ
నావిలాసం బంత నమ్మఁగాఁ జనుఁడు
మాయమ్మ మారెమ్మ మందలో నుండు
పశుకోటి నేమించి పాలింతు నేను
మాయమంత్రం బింత మాయింపనేని
తూలమటు వాయువునఁ దూలింపనేని
వెలయించి కనుకట్టు విభ్రాంతిఁ గొల్పి
తాఱుమాఱుగఁజేసి తంత్రంబు పన్ని
దర్పంబు విడనాడి దయఁజూపనేని
బీద సంసారి యనువిశ్వాస మొదవఁ
దీపు లొల్కెడుపల్కు తేనె లందిచ్చి
మానరక్షకు నట్లు మర్యాద విడక
వర్తించి హృదయంబు వశముఁగొననేని
అభిమానవతి కన్నె యనుమాన మందు

వలఁబడ్డ మత్స్యంబు వలదు విడువంగ
నిదె యిటుల రానయ్యె నీకన్నెమిన్న
ఝాడసూపకే కాంతుఁ బొలఁతియంతరము.

ప్రవేశము - సత్య

(తనలో)

వినవచ్చెఁ గలకలము విపినాంతరమున
శ్రుతి నమ్మఁ దగినట్టి శుభమార్గదర్శి
మధుపానమత్తులై మర్యాద విడిచి
విషయసుఖముల కెపుడుఁ బ్రియశిష్యు లగుచుఁ
జోరులై జారులై జూదములె పనిగ
రాత్రిలం దిరుగాడు రక్కసుల మూఁక
ప్రతిభాష లనితోఁచుఁ బరికించి చూడ.
ఖలులు గూడినచోటఁ గా లూనరాదు
మానభంగము సేసి మర్యాద యనును
సాధులఁ బీడించి సరసమది యనును
కానిమ్మ చూడవలె గతి లేని యపుడు
దిక్కులే దనరాదు దేవుఁడే దిక్కు
సాహసంబున లక్ష్మి సమకూరుఁ గాదె
శీలంబె సాధ్వికి శితఖడ్గ ధార

చేరవలె జూదరులఁ జేతఁగొని యుక్తి
దారియేర్పడ గృహముఁ దఱియఁగా వలయు.
నాయనుఁగుసోదరులు న న్నిచట విడిచి
యాయాస మనఁబోక యతిప్రీతిఁ గదలి
యీతరుచ్ఛాయల నీశేయి గడుపఁ
గా నెంచి వనలక్ష్మి కారుణ్యబుద్ధి
నిడురుచిరఫలరాజి నెటులో కొనివచ్చుఁ
బనిఁబూని యాకుంజపాళిలోఁ జొచ్చి
జాగయ్యె రాలేదు సంధ్య మీఱెనది.

ఏలతమ్ములు తడసి రెచట నున్నార
లీచింత హృదయంబు నేర్చఁగాఁ దొడఁగె.
కాంతారసీమలోఁ గడుదూర మేగఁ
దిమిర మంతటఁ బ్రాఁకఁ దెన్ను లేర్పడక
తారాడుతమ్ములఁ దమము మ్రుచ్చిలెను
దొంగవే రజని! యోదోషంపుఁబ్రోవ!
దొంగవు కాకున్న దోసఁగుఁ దేఁజూతె
దొంగవు కాకున్న దూరమున మింట
వ్రేలాడి వెలుఁగిచ్చు విమలోడురాజిఁ
బలుమాఱు తైలంపుఁ బ్రాఁతిలేకుండ
దిక్కులు గనలేని తెరువరికిఁ బ్రీతి

దారిఁ జూపుచుఁ గ్రాలుధర్మమూర్తులను
నీగర్భమున డాఁప నీతియే నీకు ?
నిశ్చయం బిచ్చోట నే విన్నయట్టి
త్రాగుఁబోతుల హాస్యతంత్రంబు నడచె
నంతలో నేమాయె నాశ్చర్యమాయె
మటుమాయమైపోయె మానవునిజాడ.
ఏమి కానోపునో యేమి తోఁచ దిఁకఁ
బలుపోకలై మనసు భ్రాంతిచేఁ గలఁగ
దయ్యాలు భూతాలు తలఁపులోఁ దోఁచె
నచ్చుగా వికటంపుటాకృతులు పిలిచె
వాయుజిహ్వలయందుఁ బ్రతిభాష లెడలె
నెడఁదలో నెగఁబ్రాఁకె నీతీరు భ్రాంతి
యిసుమంతఁ గలఁచిన దేమంచు నగితి.
భూతాలు ప్రేతాలు భువి నెన్నొ పుట్టు
క్షణములో మనసులోఁ గన్పట్టు నుడుగు
సత్యశీలుర నెందు సంకల్పధనుల
నాత్మవిశ్వాసమున నతిధీరమతుల
భ్రాంతిఁ గొల్పఁగనోపు, భయపెట్టఁగలవె ?

స్వాగతం బమ్మ ! విశ్వాసమా ! రమ్మ !
నిష్కలుషమతి వంచు నీకనులు దెల్పు ;

ఆశాలతాతన్వి ! యతిపూతచరిత !
నాయుండ విడిపోక నాతోడు కమ్మ !
బంగారుపసలీనుపక్షిద్వయంపు
దివ్యకామిని వమ్మ తెలియఁజాలుదును.
కన్దోయిఁ గన్పట్టెఁ గాంతరూపంబు
విశ్వాస మూనంగ వేవేలకనుల
విధితరణి దరిఁ జేర్చు విపదబ్ధి మునుఁగ
అవినీతు లెల్ల నా యాత్మేశుబంట్లె
పాపాత్మ లాత్మీయబంధములు గోరి
చేతులారఁగఁ జేయుచెనఁటిచేష్టితపు
ఫలరూపమ్మున ముంచి బాధించుఁగాని
పడఁతులశీలంబు పరువు మర్యాదఁ
గాపాడ నీశుండు కరుణతోఁ గాంతి
గల్గి భాసిలుదివ్యకామినిం బంప
దుర్మతుల్ సతిఁజేర దుష్కరము గాదె !
మోసపోయితినేమొ మోహమో యేమొ ?
మొయిలుచానలముద్దుమోముతళ్కేమొ ?
తరులయంతరమందుఁ దళ్కుమనిపించె
శుభసూచకం బద్ది శోధింపవలయు.
కంఠోక్తిఁ బిలువంగఁ గాదు సోదరులఁ

గాన వైశద్యమునఁ గాంతారసీమ
కడముట్టఁ బ్రతిభాషఁ గల్పింపనగును.
యత్నంబు ఫలియించు నంచు నుత్సాహ
ముదయించి ప్రోద్బలం బొదవించె లోన
నాతమ్ము లిందింద నడయాడనోపు.
చల్లగా గాలిలో సందేశ మట్లు
శ్రుతిపుటి గానంబు సొచ్చినంతటనె
శబ్దాధిదేవత చాయనే వచ్చి
తమ్ములు ననుఁజేర దారి యేర్పడును.

(పాట)

విద్యుద్విమానాల విహరించుశారదా!
పవమానభవనాల వసియించుశారదా!
కంటి కేరూపానఁ గనరానిశారదా!
గంగమలకల మలఁగుగానంపుశారదా!
చక్రాంగ మాత్మీయచరితంబు వావిడిచి
విలపించి వినిపింప విసుఘ్రాన కోదార్చి
వనులలోయలలోన వసియించుశారదా!
ముద్దుఁగొల్పెడువారె మోహనాకారులే
దుర్లభుఁడు నీప్రియుని దోఁపించువా రంచుఁ

బాలపోదరిండ్లలోఁ బోలఁతి డాఁచితివేమొ
న్యాయ్యమా తెల్పవే నాచిన్ని శారదా !
నినుఁ బ్రార్థనము సేతు నిశ్చలముగా నాదు
గానంపుఁ బ్రతిభాష కాననం బంతటఁ
వ్యాపింపఁగాఁ జేయవలె నమ్మ శారదా !

కాముఁడు :—

(తనలో)

దివ్య మున్మత్త మిాతీరుగానంబు
మనుజకాంతలలోన మహిఁ గానఁగలమె ?
మానుషాతీతమా మహిమ గన్పట్టుఁ
జోద్యముగ నాకసము శ్రుతి మేళవించి
వాయువునఁ బ్రతిభాష ప్రాభవముఁ జూపె
శాంతమా యామినిఁ జల్లగా లేచి
మది నిండు గాన మంబర మావరించె
గిరినిర్ఝరీకాంతగీతములు వింటి.
మాయమ్మ మంజులమదకలితగీత
ములు వినఁ గంటి వే మూర్ఛలో ముంచి
యాత్మను బంధించి యనుపు స్వస్థలికి
పూతమై హృద్యమై ముదముఁ జేకూర్చి
స్మృతిగల్గి శ్రావ్యమా మించుగీతంబు
లెచ్చటఁ వినఁ గాన నింతవఱ కేను.

పల్కరించెద నీమె వలయు నారాణి !
ఎవతెవమ్మా ! యిట్టు లీఘోరవిపిన
సీమకు రానేల ? చెప్పఁగదవమ్మ !
వనదేవతవొ యేమొ వనము పుష్పించి
యామోద మొలయంగ నతివ పాడితివి.

సత్య. దేవతను గానోయి తెలియు మోయయ్య
సరిగాదు నుతిసేయ సాదు గొల్లండ !
శ్రుతిఁ బెట్టఁదగ దద్ది త్రిప యడ్డుపడదె ?
గానసామర్థ్యంబు గర్వించి చూప
నీరీతి పాడలే దీకానఁ దమ్ముఁ
గుబ్బలఁ బెడఁబాసి కూడఁగాఁ దలఁచి
యర్థినై దివ్యశబ్దాధిదేవతను
బ్రార్థింపఁగా నింత పాడితిని సుమ్మి.

కాము. కాంతరో విడిపోవఁ గారణం బేమి ?
సత్య. దారి క్రొత్తది యిట్టి దట్టంపుటడవి
నంధకారముఁ గ్రమ్మ నడుగఁగావలెనె ?
కా. తోడ నడచెడువారు దూర మెట్లయిరి ?
స. చనిరి పసిరికబీట శ్రమవాయ విడిచి.
కా. మూర్ఖులో ! క్రౌర్యమో ! మోసగించుటయో ?

స. వలియూట నీరుఁ దే వడి నేగిరోయి.
కా. ముగుద వగునిను వీడి పోఁగల్గి రెట్లు ?
స. రాజిల్లు కవలోయి ! రమణీయతనులు
త్వరలోనఁ దిరిగి రా భావించి చనిరి.
కా. అంధకారము లలమి యడ్డఁగా నోపు.
స. ఎంతలో దురదృష్ట మిటు నన్ను ముట్టె !
కా. నీశ్రీమ దగఁజాల నిలిచి బాధింపఁ
దమ్ములకై చింతఁ దపియింతువేమొ.
స. అనుజులజాడకే యతిదుఃఖ మొదవె.
కా. కౌమారధుర్యులో ! కలితయౌవనులో !
స. నూనూఁగుమీసాలనూత్నయౌవనులె.
కా. పగలెల్లఁ బొలములోఁ బాటుపడి యెడ్లు
కాళ్ళీడ్చుకొని యింటికై వచ్చువేళఁ
గూటికై కర్షకుఁడు కూర్చున్నవేళఁ
గంటినే కవలను గనువిందుగాను.
ఆచిన్నిమలచెంత నతిమధుద్రాక్ష
పండిట నడయాడుపడుచువారలను
బందుగుత్తులఁ గోయుభాగ్యశాలురను
గనులారఁ గంటినే కాంతరో ! నేను
సుందరాకారులే సుర లంచుఁ దలఁతు

దట్టంపు మొయిళు లందంపుహారిధనువు
లాటపట్టయినట్టి యానందధనులు
దృక్పథంబునఁ బడ్డత్రుటిలోనవారి
నర్చింప మనసాయె నాశ్చర్యమాయె.

వనితరో! నీవారు వారలే యైన
నీకు సాయముఁ జేయ నీవెంట రాక
సమధికసుఖదంపుస్వర్గ మని తలఁతు.

స. మంచిమాటాడితివి మాయన్న! నీవు
వేగ నే నటఁ జేరు విధ మింత తెల్పు.

కా. ఆచో టిటకుఁ బశ్చిమాశగాఁ గలదు.

స. అంతమాత్రాన కోయన్న! యచ్చోటు
నీయుడుకాంతిలో నీకాఱుటడవి
దారి తెలిసినవారె తబ్బిబ్బు వడఁగ
ధైర్య ముండిన నేమి తగినసాయంబుఁ
గాంచ కేఁ జేరంగఁ గష్టమని తోఁచు.

కా. సందు లేఁ గాంచనివి చానరో! లేవు
విహరింపనిబయళ్లు వెలఁదిరో! లేవు
సెలయేటితీరాలఁ జిఱుదుబ్బులందు
గడ్డులోయలయందుఁ గవులఁ బొదరిండ్లఁ
గోరి తిరుగనిచోట్లు కొమ్మరో! సున్న

ప్రతిదినంబును దిరుగుబాటలే పడఁతి !
తాతముత్తాతల తావులే తరుణి !
నీతమ్ము లీకోన నెలవుకొనియున్న
హద్దు దాటక యుందె యాయువకు లున్నఁ
దెల్లవారెడులోనఁ దెలియఁ జాలుదుము.
గూండ్లఁ గాకులు లేచి కూయుటకు మున్నె
యనుజన్ములను గాంచనగును మన కబల !
ఇంతి ! మన మదృష్టహీనులమె యైనఁ
గనిపట్టి నీవారిఁ గాంచునందనుక
నమ్మిక నాతోడ నాపూరియింట
సుఖజీవనం బిత్తు సుదతిరో ! రమ్ము.

స. సజ్జనుఁడ ! నీపల్కు సత్యమని తలఁతు
నిందునమ్మికతోడ నియతి గన్పట్టె
విశ్వాస మనువిమలవిఖ్యాతధనము
రాజమార్గమ్ములందు రచ్చకొట్టముల
దివ్యసౌధములందు దీపించు ననుట
నమ్మ లే మది నటన న్యాయ మట సున్న
గగనకుసుమముఁ దెల్లకాకినే గనుట
శశవిషాణముఁ దివిరి సాధించినట్లు
పొగచూరుపూరిండ్లఁ బోరి బీదలిండ్లఁ

దలఁగక నియతమై ధర్మమై నిలుచు.

(తనలో)

ఈసాధుసాచివ్య మేఁ గొనఁగవలయు
నింతకన్నను రక్ష యేడ నేఁ గాంతు ?
దేవ! న న్నొకకంటఁ దేరికొనఁ జూడు
నాకల్మి యత్నంబు నాపాటి గనుము.

(ప్రకాశము)

చనుమయ్య మున్ముందు చనుదెంతు వెంట.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.)

2. ప్రవేశము - అన్నదమ్ములు - కవలు.
(వని మఱియొకమూల)

అన్న:- తారకామణులార! తలఁగరే తెరను.
చందురుఁడ ! నీమోము చవి యింత చూపు
దారిఁ బోయెడువారు దరిఁజేరి యిచ్చు
నాశీస్సు లతిప్రీతి నందుదురుగాదె !
నీరదమాలలో నీటుగా మోము
తొలకరి మెఱుపువలెఁ దులకింపరాదె !
అంధకారము గూడి యగపాళినీడ

లలమగా నతితీవ్రమై రేయి యడరె.
రాజు లేకున్నట్టిరాష్ట్రమై తోచె.

అధికారమును జూపి యాదరం బిండు.
మీబలం బీయిరుల మీరలేకున్న
నేపూరిగుడిసెలో నేమూలనైనఁ
గ్రాలుచుఁ జోద్యమా కాష్ఠంపు దివ్వె
మా కింతసాయమై మార్గంబుఁ జూప
నదియె చూపుడుచుక్క యగుఁగాదె మాకు !

తమ్ముఁడు:—కన్నుఁగవ కింతసౌఖ్యంబు లేకున్న
గొఱియమందలనడి కూడదే శ్రుతికి
వేణునాదంబైన విన్పింపఁదగదె ?
గొల్లనియాలైన గుర్తింపఁగాదె
నిసికోడికూఁతైన నిలుపఁగ రాదె
యించుక ధైర్యంబు నింతయుత్సాహ
మిడునంధకూపమున నీముండ్లపొదల ;
ఆదురదృష్టవతి యక్కగతి యేమొ
యెచ్చోటి కేగెనో యెటుఁ గాంచఁగలమొ ?
చలి హెచ్చె ముల్పొదలు చాలఁగాఁ దనరు
నేయేటివలితీర మింతి చేరినదొ

తరుమూలముం జేరి తల దాఁచుకొనెనొ ?
కఱకుమోడులపైనఁ గదిసెనో శిరము
భయకంపితాంగియై పడియుండె నేమొ
కాఱడవి దృశ్యములఁ గంపించె నేమొ ?
కౄరమృగములవాతఁ గూలెనో యేమొ ?

అన్న. శాంతించు తమ్ముఁడా ! శంక లిఁకఁ జాలు
నాపద లూహింప నగుఫలం బున్నె ?
అది యట్లె యగుఁగాక యైన రాఁబోవు
దుఃఖంబు లూహించి దురపిల్ల నేల ?
కల్లనిజములు గనక కలవరం బేల ?
నీతలఁపు లన్నియు నిజము కాకున్న
నాత్మవంచన యగుచు నది వెగటు దోఁచు.

సోదరి నిటు లీవు చులకఁగాఁ దలఁతె ?
నియమబద్ధం బైన నిశ్చలం బైన
శాంతస్వభావంబు సాధించె సాధ్వి.
దీపంబు లేకున్న దిక్కేది యున్న
నంతమాత్రనకే యడలు పుట్టించి
శాంతభావముఁ గలఁచి చలియింపఁ జేసి
యనుచితస్థితి కీడ్చు ననుమాట కల్ల.

శీలమే వర్మమై చెలియ నటు గావ
నాపదలు ముట్టలే వని విశ్వసింతు.

చంద్రసూర్యులకాంతి జలధిలో నడఁగ
నంధకారము గ్రమ్మ యరికట్టఁబోవ
నాత్మప్రకాశంబె యాధార మగును.

ఏకాంతమునె కోరు నెపుడుఁ దా జ్ఞాని
నల్వురు గలచోట నలఁగి చెడిపోవు ;
నిర్మలరవిదీప్తి నిండి మది నున్నఁ
బట్టపగ లనిపించు వరకాళరాత్రి ;
పాపి యగుచో మలినభావంబు లడరి
పగలె దోషము ముట్ట భ్రమఁజెంది తూలు ;
తనమనసె నరకమై తలకించు సతము ;

తమ్మ. సత్య మిది జ్ఞాని దా సాధనకుఁ దివిరి
యేకాంతమును గోరి యేకొండగుహనో
యాశ్రయించును దపం బతిప్రీతి సేయ ;
ఆకుటీరముఁ జొచ్చి యందు మెయి వాల్చి
హార్మ్యముల రాజువలె హాయిగా నుండు ;
సన్న్యాసి చీఁకులను సవరించు నెవఁడు ?
పొత్తముల్ పూసలు భోజనపుఁజిప్ప

లాశించి కాఁజేయునాచోరుఁ డెవఁడు ?
శతవృద్ధులం బట్టి సాధించు నెవఁడు?
పెరటికల్పక మట్లు పెన్నిధి యటుల
నార ముగ్గినపండ్ల నలవిప్పుఁబూల
సంతరించినహేమచారుకుజ మట్లు
పరులు ముట్టకయుండఁ బాడు కాకుండఁ
గడు మోటుచేతులఁ గందిపోకుండఁ
గనకాంగికిఁ వలయుఘనరక్షణంబు ;
తఱి వేచి యాపదల్ దలపించునందు?.

ఏకతమ తోఁబుట్టు నిట్టి కాఱడవి 530
నాపదల్ చెనకకే యలఁతిఁగా విడుచు
ననుమాట లే నమ్మ నగ్రిజా ! వినుము ;
నాతి కేమగు నంచు నచ్చఁ జెప్పుటలు
లోభి దాఁచినపెట్టెలో నున్నధనము
దొంగవాఁకిటఁ బోసి దొసఁ గేమి యనుట ;
దీప మిడి గాలిలో దేవ ! నీమహిమ
యని మ్రొక్కి నిలచినటు లగుఁగాదె యన్న !

ఒంటరి నిశ యంచు నులుకు లేదోయి
యాకాలమున డాయునాపదల్ మెండు

రక్షకుఁడు లేనట్టి రమణిదేహంబు
పాపులస్పర్శకై భయమందవలయు.

అన్న. సోదరీమణి సౌఖ్యశుభభావ గరిమ
నిర్వివాదం బంచు నిశ్చయం బంచు
భావింప నెంచైన భయ మటులె యాశ
సమభావముగ నుండ సహజమగా నాకు
నాశఁ జేకొని భయం బావలకుఁ ద్రోయి
మోదమున ననుమానమును విడిచిపుత్తు.
నీ తలఁచినటు లంత నిజరక్ష లేక
దీనవై సోదరి దిగులుపడ దెపుడు.
కన్పడని బల మెంతో గల దామెచెంత
మఱచిపోయితి వేమొ మానవతి గాదె?

తమ్ము. బల మేమి? ఈశ్వరబల మన్నమాట.

అన్న. అగునయ్య యతిగూఢ మతులమగా బలము
పరమేశుకృప యున్నఁ బడఁతి దనవచ్చు
శీలమే శక్తియగుఁ జింత మన కేల?
ఉపమింప శీలంబె యుక్కుకవచంబు
ధరియించి తన్వంగి ధన్వముఁ దాల్చి
తూణీరమున వాఁడితూపులను నింపి

గర్వమునఁ దిరుగాడు గట్టురాపట్టి
వలె ఘోరకాంతారవాటులయందుఁ
జొరరాని పలుముండ్లచొప్పాలయందుఁ
జే రెత్తఁగూడని పెనుగొండలందుఁ
బ్రాణికంటక మైనబయళులం దెల్ల
స్వేచ్ఛగా సుఖముగా విహరించఁగలదు.
శీలభాస్కరదీప్తిఁ జెలియ చెలువొందఁ
గ్రూరుఁడు చోరుఁడు క్రోడెగాఁడైన
కన్నెమానము కలుషకలితముగఁ జేయఁ
జాలఁడు; కన్నెత్తి చాయఁ గనలేఁడు.

ఇంతేల మరుభూమి మృత్యువాసముల
బెన్తలకోఅల భీకరాకార
ముల జాతిగుహాలందు ముగుద ధైర్యమున
రాణివలె రేవగలు రాజ్యంబుసేయు
గరువ మనఁ గాదోయి కపట మనఁగాదు
ఏపాపమతి యైన నెప్పట్టునైన
మంచులో నగ్నిలో మడులపంకములఁ
బొడగట్టు భూతాలు పొరిఁదంత్రికత్తె
పొగరుఁ బట్టినయట్టి జోడివేత్రిములు
పాతాళగృహములఁ బైశాచవృత్తు

లెంతమాత్రముఁ గష్ట మీఁ జాలవయ్య
సాధుశీలముఁ గన్నసతి ముట్టవయ్య.

విశ్వసింపఁగ లేవె విను మెన్నొ పూర్వ
గాథలు నుతియించుఁగా శీలఘనత !
భిల్లభామిని రూపుఁ బ్రీతిగాఁ దాల్చి
కోదండమును దూపుగుమి చేతఁబట్టి
సింహేంద్రవాహిని చిచ్ఛక్తి యెపుడు
కాంతశీలముఁ గాచు ; ఖలుల శిక్షించు.
హృదయంబులో డాఁగి హెచ్చుబల మిచ్చుఁ;
జుఱుకుఁజూపుల సత్తి చూడ భీతిల్లి
దుర్మతి సాధులకు దూరమున నిలుచు
వనములరాణియై పాలించు గౌరి.
సత్తి యిచ్చినశక్తి సాయమై యుండ
రక్తి సీతను బట్ట రావణాసురుని
ముల్లోకముల నేలుమూలబల మడఁగె
సానుజసుతుఁడుగాఁ జచ్చె యుద్ధమున.
నీచకిరాతుండు నీటుకాఁ డగుచు
దమయంతి చూపులో దగ్ధమై పోయె ;
కేసరికిసరియైన కీచకునిశక్తి
రమణిద్రౌపదిఁ బట్టి రాళ్ళపాలాయె.

సత్యవంతునిఁ గొంచు సమవర్తి యేగఁ
బొందె నొకచోఁ బెట్టి పోలఁతి సావిత్రి
భక్తియుక్తిని ధర్మవాదంబు సల్పి
యంతకుని మెప్పించి యందె వరములను
విభునితో సుఖముగా వెలఁది మనఁగాంచె

పశుబలం బిటు మంటిపా లౌను జుమ్మి
సత్యశీలముఁ గన్న సతి నెవఁడు ముట్టు ?
నింగలం బొడిఁగట్టి యెవఁడు నిదురించు ?
నిర్మలచరితంబె నిత్యునకుఁ బ్రీతి
ఆశ్చర్య మనిపించి యర్చించు జనము
స్థిరశీలవతిఁ గావఁ జెంతనే దివ్య
కాంతలు పదివేలు కనిపెట్టి యుంద్రు.
పాపములఁ గలఁచి తత్ప్రాలనము గలఁ
బూతదృశ్యము లిచ్చి పోషించి మనసుఁ
బొంగునట్టులఁ జేయుఁ బుణ్యాచరితలకు.

సజ్జనుం డీదివ్యచారిత్రకథలఁ
బఠియించి యుత్తేజభావంబు వడసి
నిత్యయుక్తినిఁ జేసి నిజము గనఁజాలి
పరమాత్మక్షతిలేనిపదముఁ జేపట్టు ;

ఖలుల కసాధ్యంబుఁ గనలేరు పరులు
మోహాబ్ధిలోఁ జిక్కి మోసపోయెదరు ;
దుశ్చరిత్రంబులు దుస్తంత్రచలిత
దుర్మదవిక్షేప దోషంపురుచులు
కామవికారంపుఁ గల్మషంబంత
హృదయాంతరంగముల నేపుగాఁ జిమ్మ
నాత్మ నిస్తేజమై యంధమైపోవు
దేహవాసన పోదు దెసపశుచింత
దేవధామంబన్న దివ్యగుణశక్తి
మది విస్మరించును మలినంపుఁబ్రోవు
విషయగర్తము త్రివ్వి స్వీయనాశంబుఁ
గోరి దుర్మతి యందుఁ గూలి చెడిపోవు.

తమ్ము. పరతత్త్వభావంపుఁ బరిమళశ్రీలు
రసవార్ధిలో ముంచి రక్తి గట్టించె
వడి మూర్ఖుఁ డన్నట్లు పరుషంబు గాదు
భారతీమృదుగీతభాగ్యంబుఁ బోలు
అమృతమయభక్ష్యంపు టతులంపువిందు
నత్యంతముం గొన్న నధిక మనుమాట
లారాజ్యమున నెప్పు డనుట వినరాదు.

అన్న. (వినుట నభినయించి)

విను విను విందుగా వినఁబడె శ్రుతికి
పదపూతపాతంబు పవనంబుఁ గలఁచె.

తమ్ము. ఏ నట్లె తలఁచితి నేమి గానోపు ?
అన్న. ఎవ్వఁడేఁ గానోపు నీకానఁ దిరుగు
మనవలె దారి తార్మారైనవాఁడు
కానదరి నివసించు కాఁపు గావచ్చు
దొంగయే కావచ్చు దోపిడికి వెడలె.
తమ్ము. ప్రభుఁడె సోదరి నిందు రక్షింపవలయు
సామీప్యవర్తియై సడి తోఁచఁబడియె
ఖడ్గంబు చేఁబట్టు ! కాచుకోవలయు.

పల్కరించెద స్నేహపాత్రుండె యైన
సరిగూడి మనతోడఁ జనవు మెయి నుండు
కాకున్న స్త్రీయరక్షణ యన్నధర్మ
కార్యమున నీశుఁడే గలఁడు మనపట్ల.

(ఇర్వురివాక్యము)

గొల్లవేసము నూని గూఢచరితమున
మెల్లగా మావెంట మీఱి రానేల
ఎవఁడవో మాటాడ కిటు రాకు మోయి
దరి రాకు మాఖడ్గధారలం బడుదు.

ధర్మవు. కంఠ మెవ్వరిదానో ? గాంచ యువరాజో ?
పల్కు మింకొకసారి పాయు విభ్రాంతి.

తమ్మ. కానోపు మనతండ్రి కర్షకుం డితఁడు.

అన్న. కమ్మపిల్లనగ్రోవిఁ గలియునీగాన
కళ వినఁ బర్విడు కలికిసెలయేఱు
తుఱి ళ్ళింతలోఁ గొంత తూఁగి దా నిలుచు ;
పరిసవమాధుర్యంబు వర్ధిల్లఁజేసె
నిట కీవు మిత్రుఁడా ! యేల వచ్చితివి ?
గొఱియ నొక్కటి మందఁ గోల్పోతివేమొ ?
చినిమేక నేతల్లి చేరనే లేదో ?
వెలుఁగు పెనుగాలికే వెలిఁబడ్డదేమొ ?
ఈమాఱుమూలలకు నేల వచ్చితివి ?

ధర్మ. యువరాజ ! లేఁడు నీ కుపమింప సముఁడు
పరిభున కీవానందపాత్రుండ వయ్య
మాప్రాణమని నిన్ను మన్నింతుమయ్య
నాగొఱ్ఱె నామేక నా కున్నధనము
సర్వంబు పోయినఁ శాంతిఁ గోల్పోవ ;
నీకార్యభారమున కివి యేటిసాటి !
అగుఁగాని యాయమ్మ యతిపూతచరిత
కన్నె విడిపోవంగఁ గారణం బేమి ?

అన్న. అతివిషాదముఁ గూర్చె నయ్యె విన్పింతు
మాతప్పు లే దిందు మాప్రమాదంబు
గాదు ! కోల్పోతి మీకాననంబందు
మాసోదరి స్నేహము మార్గంబుఁ దప్పి.
ధర్మ. పోలునె విధి కిట్లు ? పుణ్యహీనుండ !
నాభీతి నిజమాయె నాబాధ హెచ్చె.
అన్న. భయమందు వది యేమొ పల్కు శీఘ్రముగ.
ధర్మ. చెప్పెద వినుమయ్య చిత్త మీవిచ్చి,
దివ్యభారతిబోధ తెలియఁ గన్నట్టి
ఋషితుల్యు లౌకవుల్ కృతులందుఁ బల్కు
బేతాళవట మన్నఁ బ్రేతంబు లన్న
నరకలోకం బన్న నమ్మకము లేక
యజ్ఞాని విశ్వాస మం దుంచకున్నఁ
గలవయ్య భూతముల్ కల్ల లనఁగాదు
నమ్మలేకుంట యంధత్వమును మించు.

నీవిక్రుతారణ్యమే వాసగృహము
గాఁ గుజచ్ఛాయలఁ గనరాక డాఁగి
కాముండు నివసించి కడుఁ గ్రూరుఁ డగుచు
జనుల మోసముచేసి జయపతా కెత్తు
నింపైనవిషపాన మిచ్చి లోఁగొనును.

మనుజభావము వీడి మనఁ బశువులట్లు
పశుత మోహమునఁ దాండవము సేయ జనుఁడు
జడత రూపముఁ దాల్చుసరణిఁ జూపట్టు ;
నీకొండఁ బశువుల నే మేపుచుండి
క్రిందిలోయలఁ గాముక్రీడలం గాంచి
సత్య మేఁ గనుఁగొంటి శ్రద్ధగా వినుఁడు !

రాత్రు లీలోయలో రక్కసులమూక
తోఁ గూడి కాముండు దుష్టచేష్టితము
లెన్నెన్నొ వెలయించు నెటొ మాయఁజేసి
దొడ్డిఁ బెట్టినయట్టితోఁ డేళ్ళపోల్కి
లేళ్ళఁ గాంచినపులులలీలఁ దలపింపఁ
దనవారితోఁగూడి తటము మాఱ్మ్రోఁగ
బొబ్బ లార్భాటముల్ భువి దివి నిండఁ
గాఁజేసి మనుజులఁ గంపిల్లఁజేయుఁ,
గుంభముల్ పోయించి కుంకుమఁ జిమ్మి
మాఱుమూలలయందు మా రెమ్మఁ గొల్వ
నభిచారహోమంబు లతిప్రీతిఁ గూర్చుఁ ;
దెలియ కీమార్గమునఁ దిరుగాడుమనుజ
మత్స్యములఁ బట్టు బల్ మాయలం బన్నుఁ.

ప్రొద్దుపోయినదాఁక మునిమాపు నేఁడు
మంచుగ్రమ్మినబీట మంద మేయఁగను
సెలయేటిగానంబు చెవి సోఁకినంతఁ
బద మొందు మైమఱచి పాడుచున్ సమయ
మెంత చెల్లెనో కాన కే నుంటిఁ గాన
భావభంగావర్తవశుఁడనై పడితిఁ
గనుమూయలే దంతఁ గలకలం బాయె,

భూరుహంబులనుండి బొబ్బ లేతెంచి
గాలి యంతట నిండి గగ్గోలుపఱచె
నంత నాశ్రుతిపుటము లటు ద్రిప్పి వింటి
నాశ్చర్య మగునట్టు లాఁగె నాగోల.

నీలితెరమాటున నిలకడ లేక
కలఁగి పర్విడునశ్వగతి కోర్పుమాలి
నిట్టూర్పు లెడలించు నిద్రాధిదేవ
తకుఁ గొంత విశ్రాంతి దక్కె, నశ్వములు
భయ మింత డించి విహ్వలతఁ బెడఁబాసె,
నీశాంతి యొకనిమిష మే నిల్వఁ గంటి.

ఇంతలో మృదులమై హృదయంబు లాగు
గీతంబు వినవచ్చెఁ గిన్నరియె పాడె

నన్నించె, ఘనసార మాయన్న తావి,
య త్తరుబట్టియం దావిరి పోల్కి
వాయుగోళం బంత వ్యాపించి నిండె ;
శాంతమే యిట్టియశాంతిఁ దాఁ గాంచి
తనతత్త్వము న్వీడి తథ్యముగ నట్టి
చాంచల్యమునకుఁ దా స్థాన మిడెనేమొ ?

శ్రుతి విచ్చి వింటి నాశుభగీత మపుడు
మృత్యుముఖజీవి కమృతతుల్య మద్ది !
ఆగానమాధురి యాకలస్వనము
గుర్తుపట్టితి నంత గుండె ఝల్లనియె
మహనీయగుణరాశి మర్యాద కిల్లు
మీదుసోదరి యంచు మే నెల్ల వడఁకె
భయము విభ్రాంతియుఁ బలసి న న్ముట్టె
నతిదుఃఖ మటు నన్ను నాశ్రయించినది
ఆశ్చర్యమున నుఱక యట్టె నిలిచితిని
అసహాయురా లామె యనిపించె నాకు.

రమణి గీతం బట్లు రక్తిగాఁ బాడి
ఘోరవిషజాలంబుఁ గూడిననుఁ గనదు
జవముకల్మినిఁ బర్వ సాఁగితి నంత

మైదానముల నెన్నొ మైమఱచి దాటి
పరిచయవశ మైనబాటల నడచి
సందులు గొందులు చాలగా మీఱి
శ్రుతుల నాపాటయే సూటిగా నుంచి
పొంచి కాముం డున్నపొద చేరులోన
(కలదు కామునిజాడఁ గాంచనాకలవు)
నేమని తెల్పుదు నింతి యాకాము
తో మాటలాడుచుఁ దొందరగ మిమ్ముఁ
గూర్చి యడుగుచునుండె గొల్లఁడని చేరి ;
ఆయాస మంతయు నడియాస యయ్యె
నసహాయ, ముద్దరా లధములచేత
నేపాట్లు పడనున్న దేమానొ యంచు
నిలువఁజాలక యొక్కనిమిషమున బాణ
వేగమున నిట వచ్చి వినుఁడు మిముఁ గంటి
నతివ కేమయ్యెనో యటుమీఁద నెఱుఁగ.

తమ్మ. నిసి, మబ్బు, చాయలు, నిర్దయులు గూడి
ముగు రేకమై యొక్కముదితమానంబుఁ
బోనడువఁ బూనిరి పురుషసింహములు ;
అసహాయురా లన్న నయిన నేమంటి
భయ మెందు కంటివి బదులాడ వేమి ?

అన్న. అగునయ్య యిపుడైన నట్లె పల్కెదను
నిస్సంశయంబుగా నిలుతు నద్దాన
విశ్వసించినదాని విడువ నెన్నటికి ;
నా వైంద్రజాలికునదలింపు లన్ని
వానిదౌష్ట్యం బంత వ్యర్థమని తలఁతు.
దురదృష్టమును దిట్ట దుర్బుద్ధిమతము
లేమౌనో యనుశంక కిటఁ దావు లేదు.
మూర్ఖత యనఁబోకు ముమ్మాటి కిదియె!
దుర్జాతి యెల్లపుడు దోషదూషితము
సాధులఁ బీడించు జయముఁ గనలేదు.

ధర్మ మెడలిన శక్తిఁ దలఁప నాశ్చర్య
మగుఁగాని సాధుల నంత బానిసలఁ
గాఁ జేయ వశమౌనె ? కష్ట మెంతైన
సుజనుల శోధించి శుభ మిచ్చుఁ దుదకుఁ
దనదౌష్ట్య మెంతయును దన్నె బాధింపఁ
దాఁ దప్పుగోతనే తాఁ గూలు శఠుఁడు!

దుష్టులకు సాధులకు దుర్ఘటము మైత్రి ;
యత్న మెంతయు వ్యర్థమైన దుష్టాత్ముఁ
డనిలవశమునఁ గూడి యడరు నామేఘు.

పంక్తులసాంద్రిత భాస్కరుం గప్పఁ
బ్రతిహతి నాజలదపటలంబుఁ దూలు
నటులె వర్ధిలు మాయు నతిహీనుఁ డగుచు.

దీనికిం దప్పిన స్థిరఖగోళంబు
కుప్పిలినగుర్రి డ్డందు ; కొండల న్గాక
యెండుటాకులమీఁద నిలగట్టి రందు.
బ్రహ్మాండభాండములు పగిలిపోకున్న?
ఉదధు లేడును గలిసి యొక్కటై పోవె ?
కానిమ్ము రమ్మోయి ! కదలిపోవుదము.

ఈశ్వరధిక్కార మీఖడ్గ మెపుడుఁ
జేయఁగాఁ జన దనుజ ! చెనఁటి యాషైంద్రి
జాలికుతంత్రంబు సమయింపఁజాలు.

వైతరణీనదీపతితదుర్జాతి
పాపరూపులు క్రూరపక్షిసంతతులు
చుట్టి కొల్వఁగనిమ్ము శోధించి వానిఁ
బాతాళమునన్నైనఁ బట్టి బంధించి
చెలియను రక్షింతుఁ జేఁజిక్కనీయ
మొఱకు నటుగాకున్న ముంగురుల్ వట్టి
కడికండలుగఁ గోసి కాకిగ్రద్దలకు

బలియిత్తు భూభరము వాసిపోవంగ.

ధర్మ. అయ్యో! యేమందు సాహసికుఁడవె యైన
నీఖడ్గ మిచ్చోట నిస్సహాయంబు.
సామాన్యసాధనాల్ చాల వీపనికి.
నీమాయ మాయింప నితరముల్ వలయు.
కుంచె నాడించెనా కూలుఁ గీల్బలిమి.
అంగముల్ ముద్దయై యాకృతు లడంగు.

అన్న. అటులైన నీ వెట్టు లామాయలానిఁ
గదిసి యీవార్తలఁ గని చెప్పనాయె?

ధర్మ. కన్నె మానముఁ గావఁగా నుపాయంబుఁ
బన్నునామది కొక్కభవ్యుండు తోఁచె;
యువకుండు సామాన్యునోజఁ జూపట్టు
నైన నేర్పుగలవాఁ డన్ని యోషధుల
శక్తి బాగుగఁ గాంచి సామర్థ్య మందె
మిత్రుఁ డాతఁడు నన్ను మిగులఁ బ్రార్థించి
పాటలఁ బాడించి పడసి సంతృప్తి
మృదు వైనపచ్చిక మెయి వాల్చి వినుచుఁ
దన్నుఁ దా మఱచి యద్దానికిఁ మెచ్చి
తోలుసంచిని విప్పి దురవగాహంపు

టోషధులఁ బదివేల నోలిఁ జేర్చెర
నద్భుతంబు నమోఘ మైనశక్తులను
దెల్పి యందున నొక్క దివ్యమూలంబు
మహిమఁ గల దనియంచు మాయ మాయించు
నాకు నల్లనిదంచు నందుఁ గంటకమ
టంచును నద్దియే యన్యదేశముల
బంగరుపూ లూచుఁ బ్రసవింప దిచటఁ
దెలియఁజాలరు దానిదివ్యమహిమలను
బందులు పెకలించి పాడ్వడఁజేయు
నర్జునుచే నున్నయాపాశుపతము
కన్న రక్షణ యిచ్చుఁ గలిమి గలదంచు
నదె సుదర్శనమంత యలవి కలదగుట
నాపదలఁ గాపాడు నని నచ్చఁబల్కి
మాయలఁ దొలఁగించి మాన్పు రోగముల
భూతాలఁ బోఁదోలి పూన్చు సౌఖ్యముల
నని తెల్పి నాకిచ్చె నది నాఁడు నేను
నుండనిమ్మని సంచి నునిచి దాఁచితిని ;
అద్దానియవసరం బాయె నిత్తఱికి
నన్నంతసత్యమని యనుభవం బాయె
జానుగ గుట్టల్లఁ జని చూడ నాఘోఁ

గుమ్మరపుర్వట్లు గూడి కర్దమము
నంటక తా వచ్చిన శ్లేను మాయ
దారులఁ జొచ్చినఁ దప్పిరాఁ గంటి.
ఈయోషధి న్వెంట నిడుకొన్న మీరు
పుట్టెఁడుబల మున్న ముట్టి కోటంత
వానిఁ జూచినతోన పైఁబడి తన్ని
గాజుగిన్నెలఁ గొట్టి కలమద్య మెల్ల
నేలపాలుగ జేసి నేర్చినఁ వాని
మాయదండము గొనుఁడు మలఁగు నాపదలు
తోడివారలఁ గూడి ధూర్తుఁ డామీఁద
నట్టహాసముఁ జేయు నలుకు పుట్టించు
నగ్నిపర్వతమట్లు లనిపింప మంటఁ
జూపించి పొగ లెగసి చుట్టు ముట్టంగఁ
గల్పించి తుదకుఁ దాఁ గన్నొఱఁగి యూర్చు
ధైర్యమున నిల్వంగఁ దలఁగు నీచుండు.

అన్న. దారిఁ జూపుమ గొల్ల ! తత్క్షణం బీవు
వెన్వెంట వత్తుము వేవేగఁ జనుమ
దివ్యకామిని కేలఁ దిరముగా డాలు
పూని నడువఁగఁ దోఁచె మున్ముందు మనకు.

(ముప్పురు నిష్క్రమింతురు)

3. దివ్యభవనము.

ప్రవేశము - కాముఁడు, సత్య.

కాము. అతివ ! లేవఁగఁబోకు మాజ్ఞ యిది నీకు
కూర్చుండు మోకాంత ! కోపపడఁబోకు
రవ్వంత రుచి చూడు రాజ్య మేలించు.

ఈదండ మెక్కుమా జేఁదిప్పఁగానె
జాబొమ్మ వౌదువు రమణి ! నీ విపుడె
చేరరానివనములోఁ జొచ్చి యూర్వసియు
తీవయ్యై పోయె నాతీరుగా నిన్నుఁ
బాదపంబవుగాఁగ బంధింపఁగలను
మంత్రశక్తుల కెందు మాఱున్నె యబల !

సత్య. మూర్ఖ! ప్రేలకు మోరి ముట్ట నద్దరమె ?
స్వేచ్ఛామనోవృత్తిఁ జెనక నీ కగునె ?
భౌతికశరీరమున బంధములు నీదు
మాయల నౌఁగాక మందభాగ్యుఁడవు.
జయము ధర్మమె కాంచు సాక్షి యీశ్వరుఁడె.

కాము. చురచురఁ జూడంగ సుదతి ! యేమాయె
బాధ లేమాయెనే పడఁతి ! నీ కిపుడు

కోపతాపము లిందుఁ గూడవే యింతి !
స్వప్నమందేన్ దుఃఖవార్తఁ గన వతివ !
యౌవనోద్రేకమున నడరునూహాప్ర
పంచసువ్యాప్తసుఖభావమాలికలె
కందు విచ్చోట నోకలికి ! యెల్లపుడు ;
కాలమున దీవ లుత్కళికలం దోడుగు
నోజన్ దరుణరక్త ముప్పొంగ నింతి !
తొలుత నీయమృతబిందుయుతపానంబు
స్వచ్ఛమైన యుపాధిఁ జల్లనిపరిమళ
ములఁ బిల్చుచున్నది ముదమునన్ గ్రోలు
మానాఁడు హరి సుధ నంది దివ్యులకు
నీయఁడే యటువలె నెంతయో ముదముఁ
గూర్చుఁ దాపము మాన్చుఁ గోర్కె లందించు
మృదువైన యంగముల్ మిగుల శోషిల్లె
క్రూరతఁ దనులతఁ గుములింప నేల ?
క్రౌర్యమును బాటించి గాసిల్ల నేల ?
పడఁతీ ! ప్రకృతి యిచ్చు భాగ్య మంతయును
బాలుమాలుగఁ జేసి తప్పఁ జాటెదవు
మనుజదౌర్బల్యంబు మను దానఁ గాదె;
పాటుపడ భోగంబు బాధపడ సుఖము

పగ లెల్లఁ బనిసేయ వలయు విశ్రాంతి,
అతివ! నీతాపంబు లడఁచు నీమధువు.

సత్య. అంతయు నసత్యంబె యగు మోసకాఁడ!
సత్యదూరుఁడ వగుచు సద్వృత్తు లెడల
నడరునీజిహ్వాగ్రమం దసత్యంబె;
నీపూరియి ల్లంటె నీవాస మిదియె?
ఇదియె నీ విడురతషు యింతులకు మూర్ఖ!
ఇట్టివికృతరూపు లీవింతదృశ్య
ములు నీయఁజాలునే ముక్తిశాంతులను?

ఆదయామయుఁడె న న్నరసి పాలించు
నీయింద్రజాలంబు నీదు మోసంబు
సాధువేషము నూనసాఁగె నింతకును,
నమ్మకముఁ బుట్టించి న న్నిటకుఁ దెచ్చి
పశులఁ బ్రితారింప వలఁతిపానకముఁ
ద్రావించి మతి చెఱుపఁదరమె? నీచుండ!
అగుఁగాక యమృతమె యతిపవిత్రంబు,
దుష్టుఁడవు నీకరదూషితం బగుట
ముట్టి రుచిఁ జూడంగ మూర్ఖ! నే నొల్ల.
సాధుసంగతిఁగాక సద్వస్తు వున్నె?

సత్త్వ మేదిసదాన స్వాదుత్వ మున్నె ?
మితభుక్తి గలక్షుత్తు మెచ్చు దాసము.
కాము. శుభదంబు లైనట్టిశ్రుతు లన్నవంచు
మనువు చెప్పినధర్మమార్గ మటంచు
ఋషులు దెల్పినయట్టి ఋజుమార్గమంచు
నియతి, మితి, యింద్రియనిగ్రహం బంచుఁ
దాటాకులన్ వ్రాయఁ దథ్యమని నమ్ము
నరునిమూర్ఖత గాక న్యాయ మం దున్నె ?
ప్రకృతి గర్భభరంబు శ్రమ నాక తాల్చి
వితరణశీలయై వెత్తి లేకుండ
విశ్వ మంతయు నిండ విరితావిఁ జిమ్మఁ
బాడియున్ బంటయున్ బశువృద్ధి గదుర
జలజంతుసంతతి జలధి నిండార
నేమని ప్రసవించె నేల వెదఁజల్లె ?
ఆనందమును గూర్చి యభిరుచి వింత
భేదముల్ గనిపట్టి ప్రీతి మన కందఁ
జేయ నెంచియెకాక శ్రీలు నిష్ఫలము.
పట్టుపుర్వులు కోట్లు పనివిని మృదుల
మాపట్టు పచ్చనియంగళ్ళ పడకఁ
గొంచుట సుతులజోక యలంకరింప.

ఏమూల నేకొదువ యింతయుఁ లేక
స్వీయసంతానంబు చెందఁగా సుఖము
పూజార్హమా సర్వభోగంబు లీయఁ
దనగర్భగోళమున దాఁచె నవనిధులు,
రత్నరాసులు సాకె రక్తి గర్భమున ;
ఇంద్రియనిగ్రహం బెంచి లోకంబు
కూరాకు సూపంబుఁ గూడుగా మెసవి
తెలినీటి తేటలఁ దీర్చి దాహంబు
ముదుకబట్టలఁ గట్టి మురిసిపోవంగఁ
గలసిరి సగమైనఁ గాంచఁగా లేము.
కన్న దింతయు వెగటుగాఁ దోఁచు మనకు.
పరిపూర్ణదానంబు పాటింపకున్న
నందుఁ గృతఘ్నులమఁ బిరుదు మనకు ;
స్తుతిపాత్రు నుతియింప సూక్తులే గనము ;
కాసు వీడఁగలేని కడులోభిప్రభువు
సేవించుదాసునిసిరి యబ్బు మనకు,
నీశుసంతానంబు హీనగతిఁ గాంచుఁ,
ప్రకృతి తనభారముఁ భరియింపలేక
యడఁగంగ మనబ్రదుకు లతిభారమౌను.
ఆడదూపిరి సెడ నిరర్థకపుఁబంట

నేల కుఱింగఁగఁ జాల నెగడు సస్యములు,
ననిల మంథతమీఱ నడరు ఖగతతులు,
పాలించుప్రభు వేదఁ బశువు మితిమీఱుఁ,
గడలి నిండియుఁ బొంగఁ గ్రాల్రత్నచయము,
తెత్తనిజశ్రీతె యేచి తారలయి
యూఱక పడియుండు నుదధినెన్నుదుట,
బ్రోలోనఁ దమకాంతి లుప్తమై చనఁగఁ
బెంపంది కొండలై విధిగ నిను మోముఁ
దేఱిపారఁగఁజూచుఁ దేలి సిగ్గది,
రారాజమకుటముల రాజిల్లురవ్వ
లోడలు వగులంగ నుదధి మెయి వెంచు.

అతివ! విను నామాట లడఁచు నీసిగ్గు ;
శీలమని వాదించి చెడి మోసపోకు.
అందమనఁగాఁ బ్రకృతి కగునాణె మదియు
మాఱుచుండఁగవలయు ; మహిఁ బూడ్చఁదగదు.
అందలియాధిక్య మగుఁ బరస్పరము
భాగించి భోగింపఁ, బరమార్థ మిదియ.
వివిధభోగములందు వెగటున్నె బేల?
యుక్తకాలము దాఁటి నువిద! నీధనము
కోయనిపూ వట్లు కొమ్మనే వాడీ

తల వాంచి నశియించుఁ దారుణ్య మొదలి.
అంగడిఁ బెట్టనగు నానందప్రకృతి
రాణివాసముఁ జేర రాణించు నెట్లు ?
ఉత్సవంబుల రచ్చ నుయ్యెలల నూఁపఁ
బనితనము భావించి పరులు మెచ్చెదరు.
సంసారపక్షంపుసౌరు గృహమందె
దాన సంసారియన్ దగునామ మబ్బె ;
చెన్నది బిరుసులౌ చెక్కుటద్దములు
పసలేక కళ డిందువడు దేహకాంతి
యింట దాసిగ నుండ నీడౌనుగాక
నూలు వడకుటకైన నుదుటివ్రాలగుత ;
చదలేటిబంగారుచాయ గలమేను
తుమ్మెదబారుతోఁ దులఁదూఁగువేణి
శితకాండజాలమ్ముఁ జిమ్ముకన్దోయి
యంటి మీటిన విచ్చు నధరబింబంబు
భాగ్యముల కిక్కయౌ వరువంపుజోడు
సంసారబంధముల సరిగట్టఁ దగదు.
అర్థాంతర మగునీయందచందముల
తారుణ్యవతి వీవు తలపోసి చూడు.
తగుమానిసిని విన్నఁ దగదె నామాట ?

సత్య:- (తనలో)

నిరయవాతావరణనికటదేశమున
ననువుగా దెటు మాటలాడంగ నాకు.
బాహ్యదృష్టులఁ గట్ట వశ్యమైనట్టు
లపధర్మసూత్రముల్ న్యాయమని పల్కి
యంతఃకరణవృత్తు లాఁగఁగాఁ దలఁచె.
పాపి ప్రత్యేకించి వాదానుకూల
మైనయుపపత్తుల నందముగఁ దెల్ప
నాగర్వ మడఁగంగ నప్రతిహతంపుఁ
బ్రతివాదములు సల్ప బల మెంతో యుండి
ధర్మ పూరకయున్నఁ దప్పు లోకములు.

(ప్రకాశముగ)

పూఁతపంటవలంతి పూర్ణగర్భంపు
ఫలము తెగతినఁగ సుతు భాషించె నంచుఁ
బశువ ! ప్రకృతి దూఱ భావ్యంబు గాదు
సుతులసౌఖ్యమె కోరుసుజనని యట్లు
నియమబద్ధముగాఁగ నిజజీవనంబు
గడుపుధన్యులకుఁగాఁ గల్పించె ఫలము.
ధనమదకామినీదత్తసురభోగ
సంతతిపోకలై చని యచ్చటచట

విషయసుఖములె మెచ్చి పెనుగరువ మూను
నొకరిద్దఱిని ముంచి యూపు డోలికల.
దారిద్ర్యమున స్రుక్కు ధర్మమూర్తులకుఁ
దగుభాగ మందినఁ దలఁగు భూభరము.
అపుడె ప్రకృతిఁ గన్నయఖిలఫలరాజి
చక్కనియుపయుక్తి సమభుక్తిఁ గాంచు
నపుడె యీశ్వరుఁ డందు నభినందనంబు
లపుడె నుతు లందినటు లానందమందు.
తిండిపోతులు తఱుచు తిని భక్ష్యవితతి
స్వర్గముఁ గనలేరు పశుత దము ముట్టు.
విశ్వాసరహితులై వీథిఁబడి జంతు
సమకృత్యములు పూని చవుల కెగఁబ్రాఁకి
నిందలపాల్సేయు నిజమాతృగృహము.
వివరింపఁగల దెంతొ వినుము చెప్పెదను
వలసినంతయు వింటి వలదందు వేమొ ?
సతిమానభంగంబు సమకట్టు నెవఁడు
వినరానిమాటలు విన్పించు నెవఁడు
వానికిఁ దెల్పఁగా భారతము గలదు,
కాని యుపయోగంబు కాసంత లేదు.
పడఁతికి శీలంబె పదనైనకత్తి

దానితత్త్వముఁ దెలియ ధాతకైన వశమె ?
ఆవ్రితశక్తియు నాధర్మపథము
విప్పి చెప్పఁగ నాకు విధమైన నేమి ?
ఆత్మశుద్ధియు దాని కనువైనశ్రుతియు
సంతరించినవాని కర్థంబు గాదు.
నీవంటిపాపికి నిర్వీర్యునకును
నీకల్లుకొంపయే నిత్యభోగంబు ;
తెల్పఁగూడదు నీకు దివ్యతత్త్వంబు.
అజ్ఞానతిమిరంపుటావరణ మంది
వికట మగుచాతురి వింతశాస్త్రంబు
భ్రాంతిఁ గొల్పెడువాదపరికరంబులను,
సమకూర్చి భోగింప సరసుఁడవు నీవె !
మూర్ఖులవాదంబుఁ బూని యొప్పింప
బ్రహ్మకైనను వశమె ? భావింపఁ దరమె ?
అయిన యత్నముసేసి యకలంక మపరి
మితమూల్యశీలంపు మేలైనశక్తి
భావింప నాత్మలోఁ బ్రభవించునగ్ని
కీలికామాలలు కెరలి వ్యాపింపఁ
గరఁగుఁబో తాగుండె కరుణించినట్లు.
పులకరించినయట్లు పుడమి కంపింప

నేలమట్టముదాఁక నీమాయకొంప
పడి కూల నీశిరము పగిలిపోకున్నె ?

కాము :— (తనలో)

సతి పల్కినది యంత సత్యమని తోఁచె
నతిలోక మగుశక్తి యడరెఁ బల్కులను
మానవాతీత మగుమహిమ గన్పట్టె
భవమాది గనట్టిభయ మాయె నాకు ;
నస్వేద మనిమేష మమరభావంబు
నయిన దేహము నిండి వ్యాపించె, మంచు
వలెఁ జల్లనై కంపభాజనం బైన
స్వేదజలపూరంబు చిత్రముగ నిపుడు 1070
మర్త్యత గన్పట్టె ; మహి ననసూయ
మువ్మూర్తులను బాలమూర్తులుగఁ జేయ
నమరు లందఱును భయమందినటువోలె ;
సత్త్వంబు వెలయింప సమయంబు వచ్చె,
నతివబలమును జూడ నవసరం బిదియ.

(ప్రకాశము)

నీయుపన్యాసంబు నిలుపు మోయబల !
నీశుష్కవాదంబు నీనీతిగతులు

మాసంఘనియమముల మర్యాద మీఱె.
వినఁజాల నిఁకమీఁద వెలఁది! నీనుడులు
వెఱ్ఱియెత్తినవారిప్రేలిడము లనెద.
పిచ్చిమాటలు మాని ప్రీతి నీరసముఁ
గ్రోల వెఱ్ఱియుఁ గుదురుఁ గుదురు చేకూరు.
ఒకబొట్టు చవిఁగొన్న నుత్సాహ మొదవు,
దైన్యంబు హృదయంపుదౌర్బల్య మడఁగు
స్వప్నసౌఖ్యము మించు భాగ్యమే యబ్బు.
చిన్నిబుద్ధులు మాని చింత లటు ద్రోసి
తిన్నఁగా బుద్ధిమై దీనిఁ జవిచూడు.

ప్రవేశము - కవలు

(ఇర్వురివాక్యము)

ఓరోరి నీచుఁడా! యోరిదుర్మదుఁడ!
అబలను నమ్మించి యాగడము సేతె?
ఈఖడ్గధారల నింతింతఁ జేసి
నినుఁ గాకిగ్రద్దలకు నిండుబలి యిత్తు.

(పరివారముతోఁ గాముఁడు పర్విడును)

ఆగు మోరీ పంద! యతివవలెఁ బాఱు
నీ కెవఁడు బోధించె నీచాతినీచ!

(తనలో)

వీనితో మన కేల వెలిఁబడ్డచేఁప
పురుషుఁడే ? కాలికి బుద్ధులు చెప్పె.

(ధర్మదేవత బయల్పడి)

అయ్యయ్యో ! విడిచితిరె ! యామోసగానిఁ
దప్పఁదలఁచితి రీరు తత్క్షణము వాని
కట్టె లాగియుఁ ద్రాటఁ గట్టఁగావలదె ?
ఊఁగట్టిసంకెలల రమణి పడియుండెఁ,
గట్టెను దలక్రిందుగాఁ జేసివైచి
మాయను సడలించుమంత్రముల్ చదువ
లేవఁగల దండాఁక లేదు కార్యంబు.
అయినఁ బోయినదేమి ? అడలఁగా వలదు
స్మృతిఁదగిలె నొకయుక్తి మేలగును మనకు.
అలవడెఁ గిన్నరీధ్యానగీతముల
సమకూడెఁ గవి గన్నసత్యదృశ్యముల.

కల దొక్కకన్నియ కడు సాధుశీల
కన్యభావము చెడదు కాలంబు చనిన
పేరు సరస్వతి ; విబుధునితనయ
ఇల్లాండ్రు విబుధున కిరువురు గలరు.

జ్ఞాన మజ్ఞానంబు సవతులై పోర
జ్ఞాన మిల్లాలగుటఁ జాలలే కంత
గుహాలు డొంకలుఁబట్టి గూఢముగ దానిఁ
గూడి కన్నియఁ గాంచి గుప్తముగ సాకె.
అజ్ఞానసతిఁ గూడి యవివేకిసుతునిఁ
గాంచి కష్టము లంది గాసిల్లి యంత
ధైర్యమున సతిసుతులఁ దరిఁజేరనీక
జ్ఞానసరస్వతులసరసకుం జేర్చె.
తగువారి నీర్ష్యాదితాత్పర్యమతుల
సాయమున నవివేకి జననితోఁ గూడి
తండ్రిని రణమందు దయలేక చంపె.

సుఖముగా నేలుబడి సుతునితోఁ గనుచు
నజ్ఞానసతి సవతి నాసరస్వతినిఁ
గట్టించి బాధించి కడకు నిర్వైరను
గంగయమునలు గలియు గంగలోఁ ద్రోసె.
నాఁటనుండియుఁ గన్నె నామమున లోనఁ
బ్రవహించునది సరస్వతియంచు నొప్పె.
అతిపూతచారిత్రి యాముద్దరాలి
శీలంబునకు మెచ్చి చెలు లగుచు గంగ
యమునలు ప్రవాహంపుటడ్డాల నాగె.

నదిలోనఁ గ్రీడించునాగకన్యకలు
ముత్యాలముంజేత ముద్దియను గొంచు
నాగేంద్రుముందటఁ నయమార నిల్ప
నతివదుస్థితిఁ గాంచి యాదరముఁ జూపి
వృద్ధుఁ డంతట జాలి వెల్లువై పొంగఁ
జేతఁ గన్నియశిరము స్పృశియించి తనదు
కూఁతుల కిడ నమృతకుండ మం దుంచి
యటమీఁదఁ బన్నీట సంగములు దడుప
నింద్రియద్వారముల నింకె నమృతంబు
జీవలత చిగురించెఁ జెలియ జీవించె
నతివ మృత్యువు దాటి యమరత్వ మందె
నంత నదీదేవతాఖ్య విలసిల్లె.
నేఁటికిని గన్నెమై నియమంబు నిల్పె.
మందల మునిమాఁపు మైదానమందు
మలఁగుచు నిచ్చలు మారికాగణము
క్షుద్రభూతముఁగూర్చు శుభదూరమైన
చేష్టలఁ బసిఁబట్టి సిద్ధమూలికల
సమ్మిశ్రితం బైనసరసజీవనముఁ
జిలికించి పోఁగొట్టు జేజే యటంచు
గొల్లఁడు నతినేసి కొలుపు లందించు.

సుతిఁబూని యాగొల్ల సుద్దిఁ బాడుచును
నుత్సవము సాగించు నూఁకొట్ట నొకఁడు.
మల్లెలు మొల్లలు మఱి విరజాజి
సరములు గులాబులు సంపెంగవిరులు
కొల్లలుగ నాయేఁట గొల్ల లర్పింతుర్.
ఆకమ్రకిన్నరీధ్యానగీతంబె
ముమ్మాటికిని దెల్పె ముగుదసత్తులను.
శిలప్రభావమున సిలుగులను బాపు
నమృతధారాప్రవాహంబుగా గీతి
కామధువుఁ జెల్కాడుకంఠంబు నెత్తి
ధ్యానించి పిల్వంగఁ దరుణి వే వచ్చి
సంకెలలు సడలించు సతి లేవఁగల్గు.
కన్నెమానముఁ గాచుఁ గాంతసువ్రతము.
ఆపదలు తరియించె ; ననుభవము మెండు.
అసహాయురా లంచు నడ్డుపడితీరు.
యత్నించి చూచెద నానందగీత
మొకయింత సాయమై యుత్సాహ మీయ.

(గేయము)

అందంపుభారతీ ! ఆగి నీ వున్నచో
టనె యుండి వినుచుఁ గష్టమునాక నాగీత

మున నర్థమును గాంచి ముదమున నిటురమ్మ.
అద్దంబువలె స్వచ్ఛమై స్నిగ్ధమై చల్ల
నగు నలలయడుగునఁ హాయిగా వసియించి
కమ్మతావులఁ జిమ్ము కబరికాభారమునఁ
గలువపూవులు దెచ్చి కట్టి వేణికగాఁగ
నల్లుకొనునిఁ దలఁతు నాలకింపవె, మాన
మనఁ బ్రీతి గాదచే, యలవెండిమలలోయ
వెలసినదేవతవు, వేడెదను భారతీ !
వినుమమ్మ మాముందుఁ బ్రీతిగా నిలుమమ్మ.
ఉదధీశుపై నాన యుంచి పిల్చెద నమ్మ.
వరుణదేవత యిచ్చుభాగ్యరేఖలె యాన
శేషాహిపడగలశ్రేణులే యాన
గంగయమునలమత్తగజయానమే యాన
ఇంద్రనిశితధార యేడేడువాయువుల్
కృష్ణనీరదగర్భకీలితవిద్యుత్తు
లేటితరగలఁ దూలు నింద్రనీలఁపుఁదమ్మ
సోగలై నాచువలె సుళ్ళఁ దిరిగెడుకురుల్
కలువకాడలఁ బోలుకరపాళికాతతుల్
పద్మశోభల మించుపాదముల్ వదనముల్
భర్మకలశంబులఁ వహియించి జతఁగూడి

జలకేళి సవరించుజలకన్యకలె యౌన,
నిసినిసి నీనీట నీతీరములయందు
నచ్చంపుమగజాల నాసీనలై నెఱుల్
చిక్కుఁదీయుచుఁ జూపుఁజిలుకులు వఱపెడు
పాఁపకన్నెలయాటపాటలే యౌనగా,
బృందచూపినశక్తి, వేదవతియోగంబు
సీతదమయంతులచిత్తశుద్ధులె యౌన,
పవడంపుసెజ్జ విడి భారతీ! లేలెమ్ము,
నీభంగరభసంబు నిలుఁగట్టి యొకయింత
మాకార్యమును దీర్చు, మర్యాదఁ బాటించు
విశ్వాస మది యుంచు వేడెదను భారతీ!

(వినవె రక్షింపవే)

ప్రవేశము:- సరస్వతి - సఖులు

(పాట)

సర:- ఏటిదరి దట్టముగ నేచి పూచినరెల్లు
నీలివావిలిప్రబ్బ నిండారఁ బ్రాకిన
నీటిపట్టులయందు నీడవలెఁ గదలునా
రథ మిప్పు డాపితిని, రత్ననీలపుసిరుల్
భాసిల్ల సుప్రాంగుభంగమాలికలందుఁ,

గమలగంధము లోలయుకలయంపిజల్లులన్
ముత్యాలకంకణాల్ ముగ్గులసాబ గందు
చంద్రికాసారంపుసాంద్రతోరణరాజి,
నవరత్నరుచులవిన్యాసంపుఁదీరు
ప్రతిబింబితప్రాంతభర్మకదళీతరు
కాండనిర్మితరాజగంభీరవాహినీ
పదమున, భద్రముగఁ బంకరుహాములమీఁదఁ,
గాలూనఁ గందనికలువరేకులమీఁదఁ
బాదమూనిన గుర్తుపట్ట శక్యముగాక
పచ్చితి, ధర్మదేవతవమ్మ ! నీప్రార్థ
నల్ వృథా పోఁజన్నె ? న్యాయమే జయమందు ;

" పిలిచినపని యేమి వినిపింపు మమ్మ. "

ధర్మ:— క్రూరమతి యపవిత్ర గూఢతంత్రమునఁ
బహుశక్తి, యవినీతి, బలయుక్తికతన
సతిశీలసత్వంబుఁ జైతన్య మాఁగె.
మా ప్రార్థనల్ విని మాయమ్మ యిపుడు
తుచ్ఛనిమాయలఁ దూల్చి నీశక్తి,
కట్టువీడఁగఁ జేసి కారుణ్యమతిని,
సతిజీవములు నిల్పు చైతన్య మిమ్మ.

సరస్వతి:— ఖలతంత్రములఁ జిక్కఁక న్నిమానంబుఁ
గావ నాధర్మంబెగా గొల్లవాఁడ !
(ధీరత సతివంక దృష్టుల నునిచి)
తేజస్వినీ ! నన్నుఁ దిరముగాఁ జూడు
పరమౌషధము లివి పావనవిమల
వాహినీగర్భసంవర్ధితకమల
సరససుధామోదసాంద్రకంకణము
లౌషధప్రాయంబు లడఁచు రోగములు
నీయురఃకుసుమములు నిండఁ జల్లితిని,
యుష్మాజిదె కరాగ్రములయందుఁ జల్లి
యధరప్రవాళముల నల్లి చిల్కఁలితిని,
అంటఁగూర్చెదురసము లలముకొన్నట్టి
చలువజాసత్తుల సడలింపఁ జాలి
చెమరుచు చల్లనిచేత నంటితిని ;
మాయమంత్రపుశక్తి మచ్చమాసినది ;
ఉదయాద్రి నరుణరుచు లొలయుటకు మున్నె
గంగామహాదేవి కాంతకుంజమున
నిల్వ వేగము పోవ నియమ మది నాకు.

(అదృశ్య యగును)

(శారద యటు పోవ సతి యిట లేచె)

ధర్మ:— (ధ్యానించుచు సరస్వతి నాశీర్వదించును.)

తండ్రి వివేకంబు తాత సత్యంబు
ధర్మమే శీలంబు తాత్పర్యమతిని
మానినిఁ రక్షించి మహిఁ గీర్తిఁ గంటి.
నీయుపకృతి మఱువనేర్చు నెవ్వాఁడు!
నిండుజీవనవృద్ధి నీ కగుత మెపుడు!
తటము వొంగఁగఁజాలుతరఁగగమి వరల
మంచుమలచఱియల మలఁగి ప్రవహించు
సెలయేటికన్నియల్ చెలఁగి యొగఁబెట్ట
కుండఁ బరిపూర్ణకర మొగి నిచ్చుఁగాత!
వేసంగివెట్టలును వేడిగాడ్పులును
నెఱులు మించిననీదు నెఱికురులచాల్పుఁ
గంపింప శోషింపఁ గాకుండుఁగాత!
శిశిరశరదాపగాజీవకల్లోల
చండోద్ధతుల్ పంకసాత్కృతము గాక
కరఁగినపటికంపుఁగాంతుల నీను
నీజీవనంపుఁదెరువు నిర్మలం బగుత!
పటికంపుటాలను బసిఁడిపంకంబు
నేటిదరి నీతరగ లెగఁబోయుఁగాత!
రమ్యహర్మ్యంబుల రాజనగరములు

రమణా నీశిరమున రంజిల్లుఁగాత !
ఏలాలవంగలత లీరముల నల్ల
నటనటి నీకోటము లంపగించుతను !

(సఖిని జూచి)

కన్నెరో ! రావమ్మ కదలు మతివేగ.
ఈశుఁ డిచ్చినయూఁత యింత యుండఁగనె
యీనరకము న్వీడి యెగిరిపోవలయు
మాయలాఁ డైదైన మర్మంబు పన్ని
యాలసించిన మనల నరికట్టనోపు.
పుణ్యభూమిని మెట్టఁబోవునందాఁక
మాటాడఁగా రాదు మసలఁగాఁ జనదు.
ఈసాంద్రవనభూమి నిరు లేచియున్న
దారిఁజూపుదు, నమ్మ తరలు నావెంట
మీాతండ్రినగరిటకు మెలఁత యొకక్రోసు
నుండ దీ రేయి యట నుత్సవంబందు
సభఁదీర్చి రాజుండ సామంతమిత్ర
బృందము లభినుతులఁ బ్రీతిఁ దెలుపంగఁ
గూడిరి దర్శనముఁ గోరి ముదమంది.
ఒడయని కానంద మొనగూర్చుటకును
నటవిటగాయకుల్ నాట్యపరివేష

ముల్ సల్ప సిద్ధముగఁ బోలఁతి ! తా రుంద్రి.
నృత్తగీతములందు నేర్పు లేర్పడఁగఁ
జూచి సంతసమంది సోలి వా రుండఁ
దటుకున మనరాక తథ్యముగ వారి
ముద మినుమడింపంగఁ బోయి కలియుదము.
నాతిరో ! పద పద నక్షత్రరాజి
యుడువీథి కెగఁబ్రాఁకియున్న నేమారె
నడిమింట శేవెలుఁగు నవ్యముగ నుండె.

(నడతురు)

అల్లదే కనుఁడు మీయానందపురము. 1290
దిశలెల్ల వెలుఁగొందె దీపంబు లవిగో.
ఇదె నగరినటకులనృత్యంబు సాఁగె
మద్యమత్తత వీరు మనరాకఁ గనరు
తొలఁగ మార్గముఁ జేతుఁ దోడనే రండు.

(గేయము)

మిన్నకే తొలఁగుఁడు మీయాట చాలు నిఁక
మంచిగొల్లలు రండు మఱియుత్సవమునాఁడు
మీగొల్లసుద్దులు మీతాండనంబులు
మెచ్చనాయెను వినుఁడు మేలైనమృదుగాన

లాస్యనృత్యములకలాపముల కదనాఘె.
లలితమృదుపాదకమలంబు లానందగిన
రంగప్రదేశంబు రాజమణిహర్మ్యంబు
నారదనృత్యంబునకు నుద్దిష్టమైనట్టి
నీలంపుటుడువీథి నీకైనమగరాల
నిగనిగల్ దగఁజిమ్ము నిద్దంపుసేల్వావలెఁ
బసిరికపట్టిన పచ్చనిబయళుల
వనకన్యకలు సూపుపాటవంబును మీఱు
వాల్లభ్యమును గన్నవార లిటు వచ్చిరి !
మిన్నకే తొలఁగుఁడు మీయాట చాలించి.

(ధర్మవు తల్లిదండ్రులకుఁ బిల్లల నప్పగించుట.)

“తల్లిరో ! ఇటు రమ్ము తమ్ములు నీవు
మీజనని జనకుండు మి మ్మాదరింతురు.”*

(పాట)

ఓరాజ ! ఓరాణి ! యుత్సవసమయమున
సంతోషసామగ్రి సమకూర్చి తెచ్చితిని.
చూడుండు చక్కఁగా సొగసైై పెరిగినవి
మూఁడుకొమ్మలు మీకు ముచ్చట యనిపించు.
ఉడుకుశోధనఁజేసి యుక్తకాలమునందు

శక్తిఁగాంచియు విభుఁడు సాధించి మెచ్చెను,
శాంతివిశ్వాసంబు సత్యధీతత్త్వంబు
లసిధారపై నిల్పి యచ్ఛమని పరికించి
పంపె నీకడ కిపుడు పండె నీకోరికలు
సుస్థిరం బగుకీర్తి శుభకిరీటంబులు
శిరమునఁ దాల్చిరి, చిద్రూపుపరిపూర్ణ
కారుణ్యమాలికాకాంతులు వ్యాపింప ;
విషయవినిపాతంబు విధిమీఱుహృదయంబు
జయశీలురకు లొంగెఁ జక్కఁగా నశియించెఁ,
జాటనగు విజయంబు జయజయధ్వనులతో.

(ఆటపాట లాగును)

భరతవాక్యము.

ధర్మదేవత:— ఇపు డబ్ధికడల కే నెగిరిపోయెదను
ఇరులు గ్రమ్మక యెచట నినకాంతి యెసఁగు
నతివిశాలము నున్నతాంతరిక్షమున
నాకల్పసుఖపద మందఁగాఁబోదు.
నందనవనములో నారదుం డొకట
గంధర్వకిన్నరకన్యకలు నల్లె
యప్సరోగణములు నందందుఁ జేరి
కల్పకుజములనీడ గానంబుసలుప

వీనులవిందుగా వినుచు శ్రమవాయ
విమలవాయువుఁ బీల్తు వేల్పులకఁ గూడి.
కుంజపుంజములందుఁ గోమిరెజొంపముల
వాసంతవనలక్ష్మి పరువంబు పొదలె.
సర్వర్తులక్ష్మి తనసారవస్తువుల
సంగడి వెలఁగొనక యమ్మకము సూపు.
క్షుత్పిపాసలు లేనిసురకాంత లవ్వి
కైకొనక ముట్టక కని యనుభవింతుర్.
మలయమారుత మొలయు మంచిగంధంబు
కమ్మకస్తురితావి గలసి పెనఁగొనఁగ.
ఏపుగా భూజముల నేలాలవంగ
వీరుధు లెగఁబ్రాఁకఁ బెరసె నెత్తావి.
ఇంద్రచాపవిభూతి నెకసక్కెమాడు
నిగ్గు గల్గినపూలు నెత్తావి మిగుల
విరియఁగాఁ దీరముల విధుకరశిశిర
జలసేచనము సేయుసాధ్వి నిర్ఝరిణి.
కాటుకకళ లీనుగాఢతమాలి
కారమ్యవాటికల కాళిందివాలు
కాతీరములయందుఁ గంసాదికౄర
రాక్షసులఁ దునుమాడి రక్షించి జనుల

కృష్ణుండు పలుమాఱు క్రీడించె నెచట,
కలికి రాధికఁబట్టి కన్మొఱఁగిపోయి
శ్యామతమాలికాచ్ఛాయలు గప్ప
యమున నల్లనినీట నగుపడకయున్న
నెందెందు రాధిక యేడ్చెఁ గరుణముగ,
నా తావులను దాఁటి యాఁగకే పోదు.
వారితనయుఁడు రతిప్రాణనాథుండు
స్మరుఁడును మారుఁడు మనసిజుఁడు నాఁగఁ
బేర్వడ్డ పూవిల్తు పెద్దఱిక మంత
నీశుకోపాగ్నికి నింధనముగాఁగ
నాతి నదులే పొంగ, నగములే కఱఁగ
బిట్టు రోదనసేయ విని జాలిఁజెంది
దేవత లాజంట దివ్యతఁ బొంద
దీవించి కలిపిరి దిశలు వెలుఁగొందె.
యౌవన మానంద మనుకవల లంత
మారునకు రతికిని గుమారులై రెలమి !
పట్టినకార్యంబు పండె శాంతముగ.
పర్విడుదు నెగురఁగలఁ బంటవలంతి
కడలంది మీఱిపోఁ గలను ద్రుటిలోన,
నింగి నేలయు నెచట నిలిచెఁ గాఁగింట

నట కేగి మొగిళ్లుల నంటిపోఁగలను.
కలువవలె రాజుతోఁ గాంతు విశ్రాంతి.
ఉడుగణములో నొక్క యువిదనై యుందు.
అనుసరింపఁగ నన్ను నాస మీకున్న,
మర్త్యశ్రీ రమరుత్రై మన నిష్ట మున్న,
మహి వీడి దివిఁ గాంచ మన సింత యున్న,
నిహమందె స్వర్లోక మింద్రభోగంబు
నందుకొనెడునదృష్ట మావంతె యున్న,
శీలమే ప్రాణమని చిత్తమున నిడుఁడు !
శీలమే యిల నెందు స్వేచ్ఛావిహారి !
బ్రహ్మాండములు మీఱి పరముఁ దిలకింప
స్వర్గ మందఁగ నేర్పు వరశీల మిచ్చు.
దుర్బలత శీలంబుఁ దూలిపోకున్న
విభుఁ డొక్కఁ డుండె ననువిశ్వాస మున్న
గోవువెంటను దగులుకోడెవలె విభుఁడు
వెన్నంటి సర్వథా ప్రియముఁ గల్పించు.
బల మిచ్చు శీలసంపదల నిలఁబెట్టు
ధర్మమే దైవంబు తథ్య మిది సుండి.

ఓం తత్సత్.

సవరణలు

1 పుట 10 పంక్తితుది నిలుపుచుక్కను
12 పంక్తిలోని 'తరణి' తర్వాతఁ జేర్పవలెను.

42 పుట 778 పంక్తిలోని 'శేమానో' యనుదానిని
'ఏమానో' యని చదువవలెను.

59 పుట మొదటనున్న 'తనలో' యనుదానిని
'తమలో' యని చదువవలెను.

స్నేహలతా కవితా సంఘ ప్రచురణములు.

1.	సరస్వతీరామాయణము ఉత్తరకాండసహితము - 1200 పద్యములు.			1-0.
2.	సుందరకాండము	...	...	0-4.
3.	ఉత్తరకాండము	...	...	0-6-0
4.	సరస్వతీశతకము	...	...	0-2-0
5.	పతివ్రతాశతకము	...	...	0-4-0
6.	భారతనీతులు	...	...	0-4-0
7.	పోతన్న భక్తివైరాగ్యములు	...	...	0-2-0
8.	లక్ష్మీశారదాసుభాషితము	...	...	0-8-0
9.	రాఘవశతకము	...	...	0-2-0
10.	మాధవశతకము	...	...	0-2-0
11.	ధ్రువచరిత్ర	...	...	0-4-0
12.	లలితాశతకము - హంసతారావళి		...	0-4-0
13.	వీరగాథలు	...	...	0-5-0
14.	సత్యనారాయణ స్తవరాజము	...	...	0-2-0
15.	వైజయంతివార్షికపత్రిక	...	...	1-0-0

మఱికొన్ని గ్రంథములును గలవు. మొత్తము సంఘము నుండి 40 గ్రంథములు వెలువడినవి.

4 సంపుటములు- పోస్టుఖర్చులతో రు 5 లకు బంపఁబడును.

చిరునామా :-

ప్రెసిడెంటు, స్నేహలతాకవితాసంఘము,
కొల్లాపురము,
మురవకొండపోస్టు,
కర్నూలు జిల్లా.